

EXP3

Stängda dörrar

✖

Rasism, glåpord, hot och diskriminering är vardag för många. Vad behöver förändras enligt de som själva drabbas? Och vad gör Sverige för att säkra allas rättigheter?

I SAMARBETE MED:

EXPO

Stiftelsen Expo 2015

Publikationen är en del av projektet

Alla människors rätt – Sveriges ansvar

Text: Maria-Pia Cabero, Sara Duarte,

Meral Onmaz

Layout: Daniela Juvall

Foto: David Lagerlöf (s 52: Ingilberg Olafsson)

Tryck: Norra Skåne Offset, 2015

ISBN: 978-91-977812-9-9

Stiftelsen Expo

Stora Nygatan 26

III 27 Stockholm

08-400 219 60

www.expo.se

Innehåll

7 Vem har rätt?

- 8 Upplägg
- 8 Vems röst hörs här?
- 10 Samtalsform och kunskapsinsamling
- 11 Makten att tolka människors berättelser

13 Hatbrott och diskriminering

- 13 Hatbrott
- 15 Diskriminering
- 17 Utsatthetens konsekvenser

23 Röster om utmaningar

- 23 Skolan reproducerar rasism och fördomar
- 28 Nätet som arena för utsatthet
- 29 Låg tilltro till myndigheter
- 33 Behov av kunskap om lagar, rättigheter och vägar till upprättelse

35 Afrosvenskars upplevelser

- 35 Ord ger makt
- 36 Synliga men osynliggjorda
- 38 Levande rasistiska stereotyper
- 38 Rasistiska kränkningar en del av vardagen

41 Judars upplevelser

- 41 Hatbrott vanligare än diskriminering
- 44 Står ansvariga för omvärldshändelser
- 45 Hotbild mot judiska institutioner
- 45 God kontakt med myndigheter

47 Muslimers upplevelser

- 47 Stereotyper och generaliseringar vanliga
- 48 Omvärldshändelsers och medias roll
- 50 Säkerhet och hot
- 51 Bristande organiseringserfarenhet

53 Romers och resandes upplevelser

- 53 Med vana av att möta fördomar och intolerans
- 54 Lite förtroende för DO
- 56 Olika grupper med olika villkor och behov
- 57 Många gömmer sin identitet

59 Utmaningar för statens arbete mot diskriminering

- 60 DO:s uppgift otydlig och otillräcklig
- 62 Civilsamhällesaktörer saknar resurser
- 64 Utmaningen att bevisa diskriminering och få upprättelse
- 66 Bristande förankring i civilsamhället

69 Utmaningar för statens arbete mot hatbrott

- 70 Mer kunskap behövs – hos polis och allmänhet
- 71 Ett område med låg status
- 73 Stora förtroendeproblem mellan utsatta och polismyndighet

77 Att känna till sina rättigheter är också en rättighet

81 Referenser

88 Bilagor

103 Fotnoter

Vem har rätt?

Regeringsformen fastslår att ”Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.” Målet är att ingen ska diskrimineras och att alla ska uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. För många är verkligheten en annan.

Denna kunskapsöversikt är ett resultat av samtal som Expo haft med minoritetssvenskar som är särskilt utsatta för diskriminering, hatbrott och kränkningar av sina mänskliga rättigheter. Syftet har varit att samla in erfarenheter av utsatthet, utmaningar och vägar till upprättelse. Människors egna berättelser och upplevelser är vad som har styrt innehållet. Målet är att synliggöra kunskaper, erfarenheter och konsekvenser av hatbrott och diskriminering samt att skapa ett kunskapsunderlag vad gäller generella och gruppsspecifika utmaningar ur ett rättighetsperspektiv.¹

Översikten syftar till att ge en aktuell sammanfattning av utmaningar och hinder som personer tillhörande minoritetsgrupper möter i samhället och visa inom vilka samhällsområden denna diskriminering sker. Förhoppningen är att underlaget ska användas av anställda inom stat, kommun och offentlig förvaltning som en kunskapsöversikt över hur utsatthet för diskriminering och hatbrott kan te sig för minoriteter i Sverige.

Att med olika strategier aktivt utmana strukturer i samhället som ligger till grund för diskriminering är en stor uppgift som vilar på hela det offentliga Sverige, från anställda inom offentlig sektor till folkvalda politiker och beslutsfattare på alla nivåer. Vi ser även gärna att rappor-

ten kommer till nytta inom föreningslivet i opinionsbildande syfte och som påverkansverktyg. Det handlar om något så grundläggande som alla människors rätt till ett liv på lika villkor, och det är Sveriges ansvar att se till att det blir verklighet.

Upplägg

Första delen av skriften fokuserar på personers upplevelser och erfarenheter av diskriminering och hatbrott. Efter motivering av urval och kortare avsnitt om hatbrott och diskriminering identifieras gemensamma beröringspunkter och utmaningar i allmänhet. Sedan presenteras några grupperns specifika utmaningar som har utkristalliserat sig under samtal. Innehållet i de avsnitten skiljer sig åt eftersom det är de berördas upplevelser som fått styra samtalsriktningen.

I andra delen förs en diskussion om hinder och utmaningar som synliggjorts i relation till hur väl staten hanterar diskriminering och hatbrott med en diskussion kring polisens ansvar, Diskrimineringsombudsmannens uppdrag samt andra aktörers ansvar i civilsamhället.

Vems röst hörs här?

Berättelserna kommer ur samtalsintervjuer med personer som ofta drabbas av diskriminering och hatbrott. Ambitionen är inte att ge en heltäckande bild över hur utsattheten för diskriminering och hatbrott ser ut (någon sådan entydig bild kan aldrig finnas), men att undersöka och identifiera utmaningar som upplevs hos några av dem som utsätts, samt synliggöra människors berättelser och verklighet.

Omfattande statistik och forskning påvisar att vissa grupper, i synnerhet så kallade synliga minoritetsgrupper som upplevs bryta mot majoritetsnormen, är särskilt utsatta för diskriminering och hatbrott. Att personer som bryter på svenska eller har vad som uppfattas som utländska namn blir utsatta för diskriminering är exempelvis något som konstaterats i tidigare forskning.² Detta är inget unikt svenskt fenomen, men vissa saker framstår som särskilt försvårande omständigheter i just Sverige. Exempelvis tror en majoritet av svenskarna enligt en undersökning³ från 2012 att en jobbsökandes uttal, namn, uttryck för religiös tro och hudfärg eller etnisk tillhörighet kan vara till nackdel för den sökande. Vad gäller synen på uttal och namn som något negativt stack Sverige ut.

”Verbala
kränkningar,
blickar och
negativa attityder
är något vi möter
varje vardag. Vi
har lärt oss att
titta bort.”

Vidare var Sverige det land som i undersökningen hade högst känslighet för jobbsökanden med funktionsnedsättningar.⁴

Personer som identifieras som tillhörande minoritetsgrupper eller som normbrytare, till exempel genom att avvika från vithetsnormen eller en föreställd bild av ”typsvensken”, blir på grund av sin synlighet en potentiell måltavla för den som hyser intolerans eller gör stereotypa antaganden mot just dessa grupper. Det har gjort att de fått en given plats i kunskapsöversikten. Även personer från mindre uppenbart synliga minoritetsgrupper har involverats i arbetet om de kunnat identifieras som potentiellt särskilt utsatta för hatbrott eller diskriminering.⁵

Baserat på synlighet och utsatthet i dagens samhälle, samt historisk utsatthet och förtryck i åtanke landade avgränsningen vid de med självupplevd tillhörighet till erkända nationella minoriteter och minoritetsgrupper i bredare bemärkelse: afrosvenska, romska och resande, judiska, muslimska och samiska grupper samt hbtq-personer och personer med funktionsnedsättning.⁶

Aktivister och företrädare för minoritetsgrupper och -organisationer samt privatpersoner ur olika minoritetsgrupper som inte är aktiva i någon organisation har deltagit i samtalsintervjuer. De är främst från större städer: Stockholm, Södertälje, Göteborg, Malmö, Linköping, Karlstad, Umeå och Lycksele. Sakkunniga inom ämnesområdena antidiskriminering och hatbrottsarbete har också konsulterats i mindre utsträckning. Totalt intervjuades 45 personer.

Samtalsform och kunskapsinsamling

Samtalens karaktär har varit öppna eller delvis strukturerade utifrån frågeställningar och anpassats efter aktör. Det har hållits både enskilda samtal och gruppintervjuer.

Frågeställningarna har bland andra varit: Vem upplever utsatthet? Hur ser utsattheten ut för olika personer och grupper? Vad innebär det att vara utsatt eller riskera att utsättas för hatbrott eller diskriminering? Inom vilka arenor upplevs utsattheten vara störst? Hur ser det lagliga skyddet ut? Hur fungerar skyddsmekanismerna i Sverige? Vad krävs för att situationen ska förändras?

De insamlade berättelserna har dokumenterats, tematiserats och analyserats med hjälp av forskning och litteratur inom relevanta ämnesområden som behandlar utsatthet utifrån ämnet diskriminering,

hatbrott, rasism och främlingsfientlighet (främst från 1995–2015). Även officiell statistik från myndigheter har ingått i analysen.

Samtliga personer som deltagit i samtalen har haft möjlighet att påverka insamlingen av ytterligare material. Denna snöbollsmetod har vid varje möte genererat nya personer att kontakta och därmed skapat en bredd bland rösterna.

I publikationen har alla personer och aktörer anonymiserats med tanke på att vissa upplevelser och erfarenheter kan vara känsliga. Personerna på bild är inte desamma som uttalar sig.

Makten att tolka människors berättelser

Detta är en produkt av tolkningar av människors erfarenheter. Att analysera återberättade upplevelser och söka generella utmaningar hos en mångfald av personer och grupper är en svår uppgift av flera anledningar, inte minst utifrån ett tolkningsföreträde- och maktperspektiv. Vi har därför arbetat reflekterande med vår metod kring samtalsprocessen och människors berättelser har i hög grad fått styra hur vi jobbat vidare innehållsmässigt.

Det har under arbetets gång även varit viktigt att de personer vi samtalat med inte upplevt att det är deras ansvar att förändra den rådande situationen. Arbetet syftar till att synliggöra erfarenheter och till att lyfta upp statens ansvar och se till att ansvaret utkrävs där.

Hatbrott och diskriminering

Hatbrott

Hatbrott grundar sig i att en person utsätter en annan för sin intolerans. Det kan vara en främling på stan som plötsligt går fram och verbalt attackerar en annan för att den ogillar personens förmodade religiösa eller etniska tillhörighet, sexuella läggning eller könsidentitet. Det kan vara en grupp personer som motiverade av rasideologiska idéer klottrar hakkors på dörrar där efternamnen klingar judiskt. Det kan vara passageraren på bussen som muttrar rasistiska saker till medpassageraren som bär traditionell romsk kjol. Eller personer som slänger ett grishuvud utanför en moské och försöker tända eld på byggnaden.

Hatbrott är ett samlingsnamn för alla brott som begås på grund av rasistiska, antireligiösa, homo- bi eller transfobiska uppfattningar.⁷ Det är inte brottet i sig utan gärningspersonens motiv i form av fientlig eller intolerant inställning gentemot vissa människor och grupper som avgör om ett brott bedöms vara ett hatbrott, dvs. ”om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet”. Så lyder den så kallade *straffskärpningsregeln* (BrB 29 kap § 2 p 7). Den som döms för ett brott där ett hatmotiv kan bevisas

kan på grund av straffskärpningsregeln få ett strängare straff än vad brottet skulle ha inneburit om motivet inte funnits.

Hatbrott kan alltså vara vilken typ av brottslighet som helst där ett hatmotiv identifieras, till exempel skadegörelse, trakasserier, ofredande, misshandel och mord. Två brott som dock alltid är hatbrott enligt lagen är *hets mot folkgrupp* (Brb 16 kap § 8) och *olaga diskriminering* (Brb 16 kap § 9)⁸, eftersom hatmotivet är inbyggt i brottstypernas själva natur.

Olaga diskriminering förbjuder näringsidkare (företagare) att diskriminera någon ”på grund av personens ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung, trosbekännelse eller sexuella läggning”. Det gäller även för de anställda på företaget eller personer som agerat på uppdrag av näringsidkaren.

Hets mot folkgrupp innebär att någon med avsikt spridit ett meddelande som hotar eller uttrycker missaktning för en grupp människor kopplat till ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, tro eller sexuell läggning. Meddelandets innehåll, upphovspersonens syfte med meddelandet och spridningens omfattning ligger till grund för bedömningen. Gränsdragningen för när ett meddelande ska anses vara hets eller missaktning mot folkgrupp är förstås inte helt glasklar och vägs alltid mot den grundlagsskyddade yttrandefriheten.

Den officiella hatbrottsstatistiken bygger på Brottsförebyggande rådets granskning av polisanmälda hatbrott. Men enligt Nationella trygghetsundersökningen, NTU, säger det väldigt lite om hur många hatbrott som faktiskt begås. NTU som utgår från intervjupersoners självrapporterade utsatthet för brott visar att mörkertalet sannolikt är stort. Enligt NTU var utsattheten under 2013 den högsta någonsin; så många som 262 000 främlingsfientliga hatbrott, 67 000 antireligiösa och 42 000 homofobiska hatbrott kan ha begåtts i Sverige.⁹ Det ska jämföras med hatbrottsstatistiken över polisanmälda brott från 2013 där det totala sammanlagda antalet hatbrott var 5 510.

Baserat på polisanmälda hatbrott är de vanligaste brottstyperna olaga hot/ofredande (43 procent), följt av våldsbrott (15 procent) och ärekränkning (14 procent). Vad gäller motiv är främlingsfientliga/rasistiska de överlägset vanligaste bland hatbrottsanmälningarna. För antisemitiska och islamofobiska motiv är hets mot folkgrupp en vanligare brottstyp än för övriga, och vid antiromska motiv är olaga diskri-

minering vanligare. De flesta anmälda hatbrotten begås på allmän plats, i första hand utomhus på gator och torg, i andra hand i nära anslutning till det egna hemmet och i tredje hand på internet. Gärningspersonen är ofta okänd för den utsatta. Förhållanden följer liknande mönster genom åren.

Merparten av anmälningarna utreds, men bara en mycket liten andel, i snitt 5 procent, leder till personuppklaring (varav majoriteten till åtalsbeslut).

För att se utvecklingen av hatbrottsanmälningar, se diagram 1 på sid 18.

Diskriminering

Sverige har förbundit sig till en rad internationella dokument som alla vilar på en icke-diskrimineringsprincip. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, Europeiska konventionen om skyddet för de mänskliga rättigheterna och FN:s konvention om avskaffande av rasdiskriminering är tre centrala dokument. Lika tungt som de internationella förklaringarna väger skyddet mot diskriminering som finns i Sveriges grundlag (bland annat i Regeringsformen 1 kap, § 2 och 2 kap § 12). På nationell nivå finns även flera lagar som förbjuder diskriminering och som regleras i straffrätten, till exempel olaga diskriminering (Brottsbalken 16 kap 9 §). Utöver det finns det mest uttömmande, civilrättsliga skyddet mot diskriminering i Diskrimineringslagen (lag 2008:567).¹⁰ Diskrimineringslagen är en civilrättslig lag vilket innebär att brott mot lagen inte kan ge fängelse men däremot skadestånd och andra följder. Lagen utgår från sju olika grunder: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etniskt tillhörighet, religiös eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Diskrimineringslagstiftningen har således fler grunder än hatbrottslagstiftningen.

Tio olika samhällsområden omfattas av lagen men skyddet är som starkast på områdena arbetsliv och utbildning.¹¹ Vidare omfattas sex olika former av diskriminering; direkt diskriminering, indirekt diskriminering, bristande tillgänglighet, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktion att diskriminera.

Diskriminering förutsätter enligt diskrimineringslagstiftningen ett beroende- eller maktförhållande mellan den som diskriminerar och

”Judar är vana
vid poliseskort
och skyddsvakter
runt oss. Vi är
uppvuxna med
det men egentligen
är det ju väldigt
konstigt.”

den som blir utsatt för diskriminering. Till exempel en elev i förhållande till sin lärare, en anställd i förhållande till sin chef eller en patient i förhållande till sin läkare. Elever kan inte diskriminera varandra enligt lag. De kan kränka och trakassera varandra, men det är skolan, skolpersonal och ytterst skolledningen som hålls ansvarig för eventuell diskriminering.

För att se utvecklingen av diskrimineringsanmälning och grunder, se diagram 2 på sid 20.

Utsatthetens konsekvenser

Att återkommande utsättas för diskriminering och hatbrott handlar om en långvarig utsatthet som får konsekvenser. Människor som upplever sig diskriminerade har sämre hälsa och lägre förtroende för andra människor och institutioner.¹² Många vi talat med berättar att återkommande diskriminering gör något med individen och en grupp psykologiskt. Det skapar känslor av stor frustration och maktlöshet.

För individen kan ett hatbrott upplevas som ett angrepp mot ens identitet och värdighet och skapa en känsla otrygghet och maktlöshet. Ett enskilt hatbrott kan kränka dubbelt genom att skapa otrygghet och rädsla inte bara hos den direkt drabbade, utan även i den grupp som personen tillhör eller förmodades tillhöra. Därför kallas hatbrott ibland för budskapsbrott.¹³ Denna otrygghet som är en del av hatbrottets konsekvenser, leder i vissa fall till att människor känner sig tvingade till att gömma delar av sin identitet. Flera vittnar om en önskan att undvika konflikter eller att ställas inför samma bemötanden som andra gjort. De tar till olika anpassningsstrategier eller förändrar sitt handlingsmönster för att hantera situationen.

Den som drabbas av samhällets och andra människors intolerans kan utsättas för allt ifrån olika former av fördomar, våld, verbala kränkningar, rasistiskt klotter, hotfulla meddelanden till missgynnande i olika situationer. Dessa handlingar är inte alltid brottsliga, men för upplevelsen av utsatthet spelar det mindre roll. Känslan kan förstärkas eller försvagas beroende på hur händelsen uppfattas av den drabbade samt av omgivningens reaktioner.

DIAGRAM I

Hatmotiv i hatbrottsanmälningar 2008–2014

6 270 brott med hatmotiv anmäldes under 2014 varav 69 procent hade rasistiska eller främlingsfientliga motiv, 11 procent homo- bi- eller transfobiska motiv och 20 procent antireligiösa motiv.

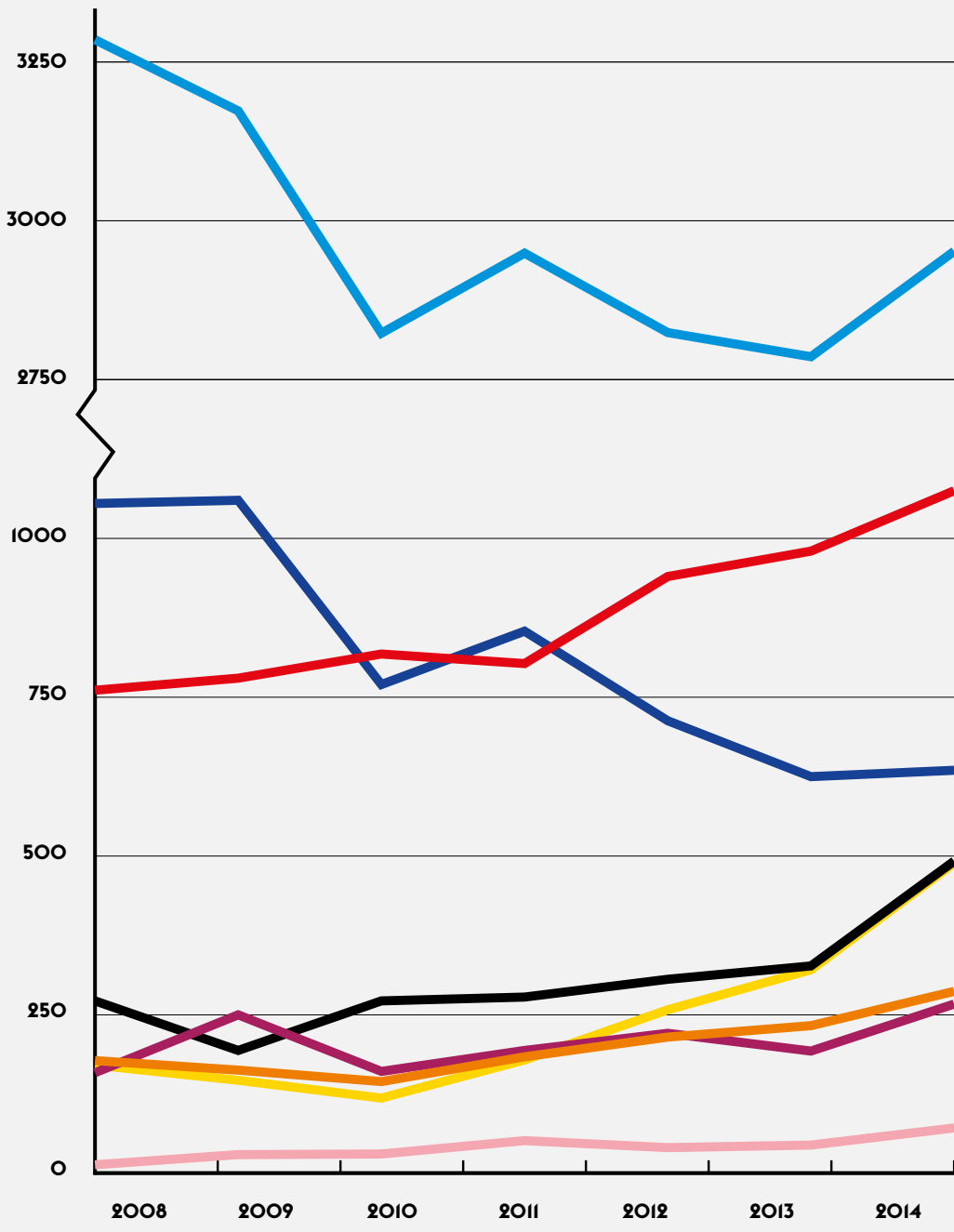

*Övriga främlingsfientliga/rasistiska motiv utgör hatbrott med främlingsfientliga/rasistiska motiv **utöver** de afrofobiska och antiromska motiven, som redovisas var för sig i diagrammet.

**94–98 procent av hatbrott utifrån sexuell läggning utgörs av homofobiska brott, medan i princip hela den resterande andelen utgörs av bifobiska brott. (Hatbrott med heterofobiska motiv är alltså i princip icke-existerande, men ingår i Brå:s statistik sedan 2008 då man utgår ifrån den neutrala straffskärpningsregeln.)

***I genomsnitt 80 procent av hatmotiven med kristofobiska eller andra antireligiösa motiv utgörs av hatbrott mot olika kristna grupper.

Källor: Brottsförebyggande rådet (2015), Hatbrott 2014, Rapport 2015:13, Brottsförebyggande rådet (2010), Hatbrott 2009, Rapport 2010:12, Brottsförebyggande rådet (2009), Hatbrott 2008, Rapport 2009:10.

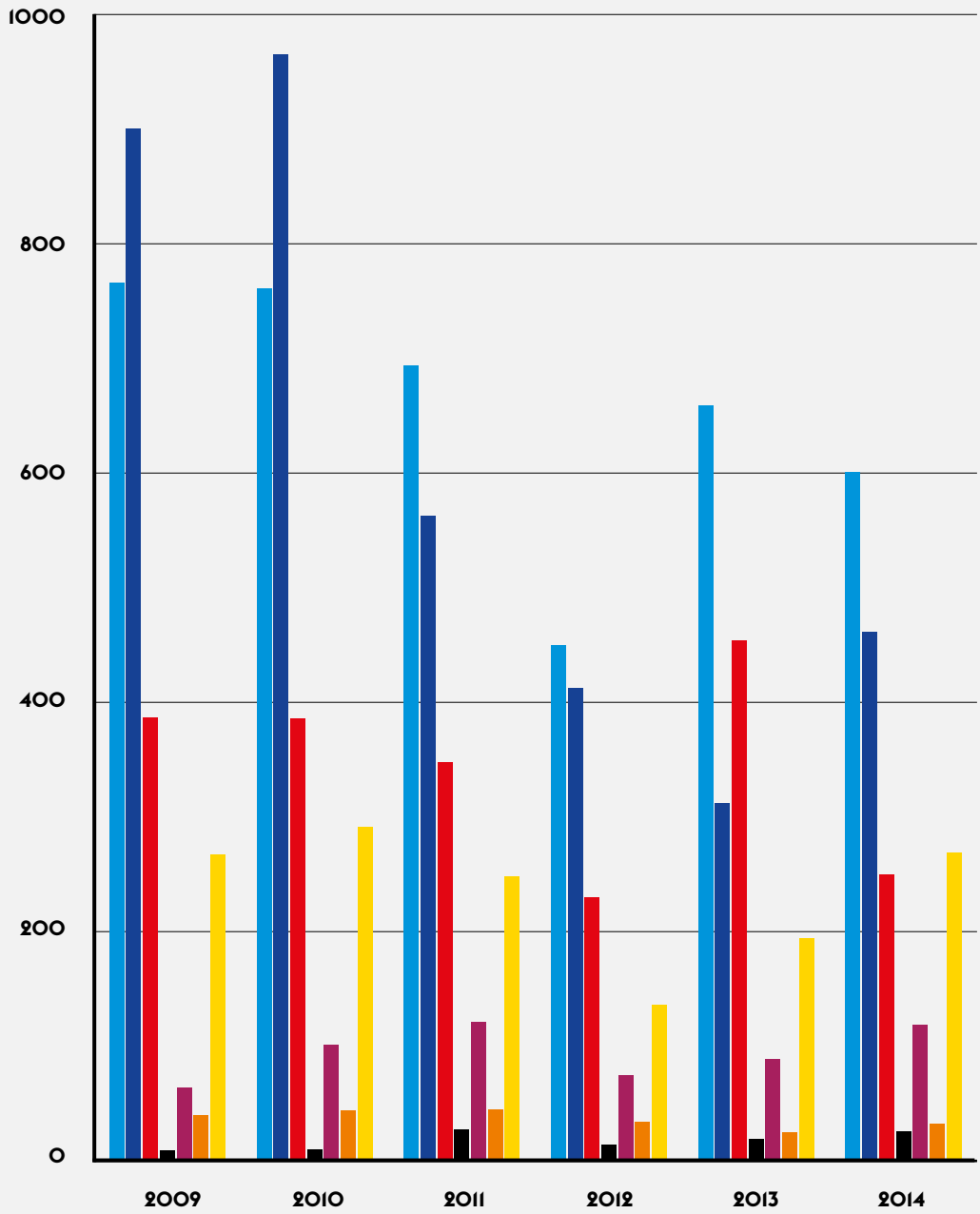
DIAGRAM 2

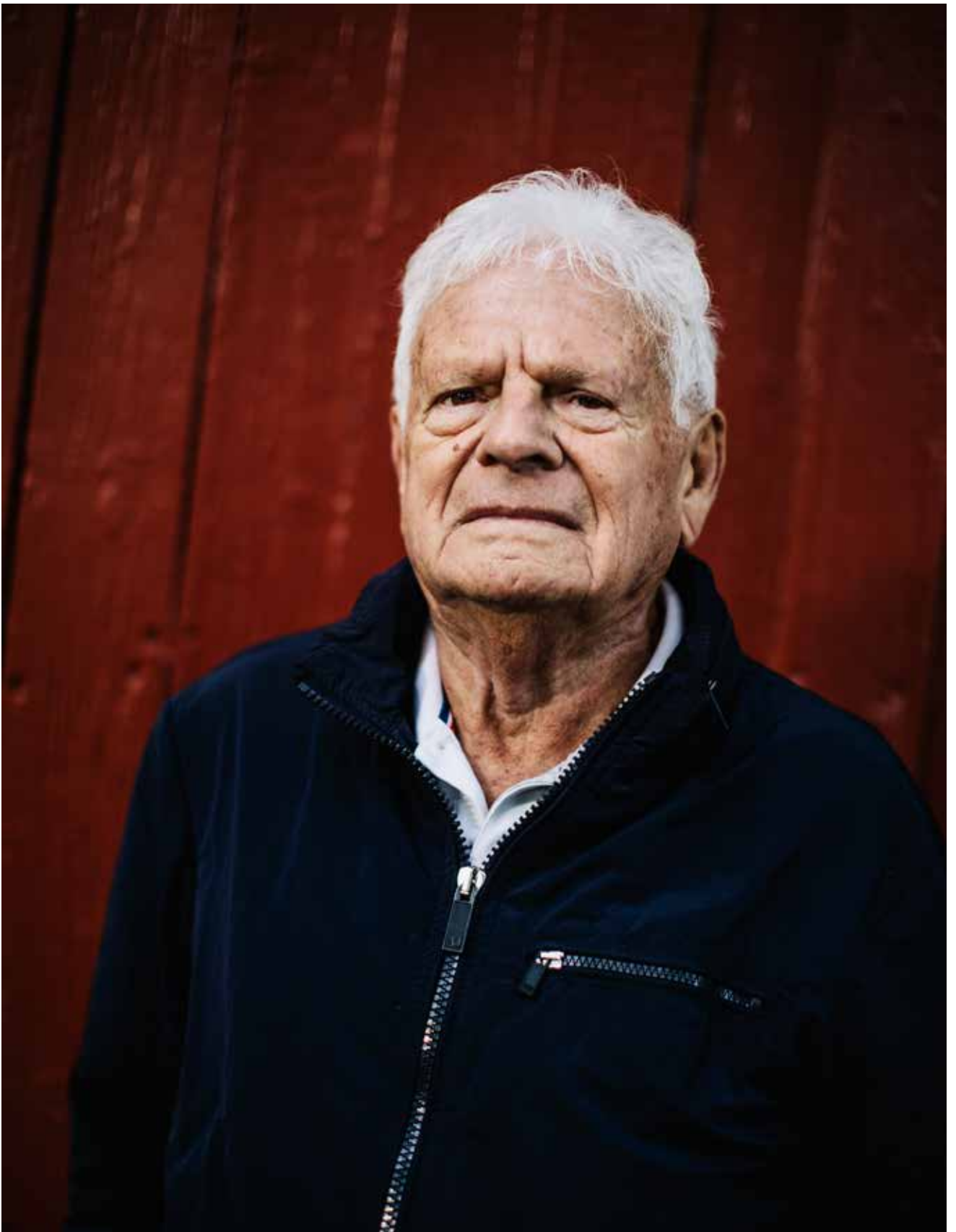
Anmälningar inkomna till DO 2009–2014 uppdelade på diskrimineringsgrund

Siffrorna anger inte det totala antalet anmälda ärenden utan vilka diskrimineringsgrunder som samtliga ärenden har. En och samma anmälan kan röra flera diskrimineringsgrunder, till exempel etnisk tillhörighet och kön.

Källa: Diskrimineringsombudsmannens årsredovisningar från 2014 och 2011.

Röster om utmaningar

Utifrån samtalen har följande aspekter av utsatthet för diskriminering och hatbrott kommit fram. Många personer med tillhörighet i olika grupper upplever liknande problem och utmaningar. Det råder ganska stor samstämmighet kring var staten brister i sitt ansvar att skydda Sveriges minoriteter och inom vilka områden utsattheten är som störst. Gemensamma beröringspunkter:

- Skolan reproducerar rasism och fördomar
- Nätet som arena för utsatthet
- Låg tillit till myndigheter
- Kunskap saknas om lagar, rättigheter och vägar till upprättelse

Skolan reproducerar rasism och fördomar

En generell upplevelse är att det finns okunskap, stereotyper och generaliseringar om minoritetsgrupper i skolans värld. Omgivningens föreställningar upplevs som starkt begränsande för individers och grupperns möjligheter att leva på samma villkor som övriga i befolkningen. Etnocentrism och andra normer för hur en människa bör vara för att upplevas som ”normal” eller ”svensk” är högst närvarande, och leder till en stor frustration hos så gott som alla vi mött.

I skolan brister kunskapen dels hos lärare men framförallt i läromedel som behandlar Sveriges historia och agerande i olika skeenden. Bland annat lyfts Sveriges roll i den transatlantiska slavhandeln samt statens historiska förtryck av samer, romer och resande som områden där det antingen finns mycket bristfällig, eller ingen undervisning alls.

”Det finns stora problem med läroböcker och det historiska perspektivet. Vi måste ställa krav på att de stora bokförlagen ska vara källkritiska. Bilderna i skollitteraturen är problematiska, nidsbilder och fördomar är vanliga.”

”Skolor förmedlar inte kunskap om en stor grupp människor som ju befolkat Sverige i flera hundra år. I bästa fall beskrivs vi som de som tidigare kallades tattare men nu kallas romer, vilket ju inte hjälper historieskrivningen eller förståelsen av hur resandefolket behandlats av staten.”

”Det finns en enorm kunskapslucka i historieböcker. Vi hade sluppit n-ordet om Sveriges roll i slavhandeln hade nämnts och vad Sverige har bidragit med, och om vi hade gett eleverna en medvetenhet.”

”Alla elever behöver lära sig om de nationella minoriteterna i skolan och om varför vissa grupper har det som de har det idag – det borde vara obligatoriskt. Det beror på århundraden av förtryck. Och här behöver skolor problematisera det mer och skapa förståelse för att människor blivit nekade sina rättigheter.”

”När det gäller skolan finns det även där stora kunskapsluckor om psykiska sjukdomar som inte alltid går att se. Därför är det viktigt att skolan är medveten om problematiken och får en grundläggande fortbildning inom området.”

”Begrepp som ’zigenare’ och ’neger’ måste problematiseras i skolan. Det gör man inte i den grad man borde idag menar jag.”

”Skolan har blivit bättre, det finns många duktiga lärare med kunskap, men det finns fortfarande ett stort problem när det gäller toleransnivån [för antisemitiska åsikter] som är väldigt hög just nu. Språkbruket är ett stort problem.”

”Både läroböcker och skolundervisning brister i kunskap när det gäller islam och muslimer.”

Ett annat problem som lyfts är att skolpersonal och/eller skolledning inte tar sitt antidiskrimineringsuppdrag på allvar.

”/.../man ska komma ihåg att hos många lärare är kunskapen som hos gemene man. De behöver också utbildas.”

”Min mamma har jobbat som bibliotekarie i skolor där hon blivit tillsagd att dölja sin judiskhet och inte bära judiska symboler. Och det kommer från ledningen på skolan.”

Frustrationen gäller alltså inte bara hur skolor hanterar intolerans som riktar sig mot elever utan även mot anställda. Några som tidigare själva arbetat i skolan berättar att de uttryckligen ombetts av kollegor och ledning att inte uppge sin religiösa tro eller grupptillhörighet ”i onödan” för att undvika konflikter med elever eller föräldrar.

En annan aspekt som rör skolan är hur likabehandlingsplaner utformas och att kränkningar i skolan med rasistiska, antireligiösa, homo-, bi- eller transfobiska motiv ofta behandlas som generell mobbning och inte som specifika uttryck för intolerans.

”Det är ganska vanligt att när man frågar skolor om de har en likabehandlingsplan svarar de att ’ja vi har en jämställdhetsplan...jaha, vad handlar den om?’ Och då handlar det nästan alltid om jämställdhet mellan män och kvinnor och inget annat...Men det är olika över landet...”

”En önskan är att kolla upp lärarutbildningarna och lyfta frågor om islamofobi inom utbildningen. I skolan så hanteras kränkningar med islamofobiska hatbrottsmotiv ibland som vanlig mobbning och det saknas särskilda åtgärder.”

”Begrepp som
'zigenare' och 'neger'
måste problematiseras
i skolan.”

*”Bilderna i skollitteraturen
är problematiska, nidbilder
och fördomar är vanliga.”*

”När det gäller
rasism mot svarta så
är det sammanlänkat
med att behålla vithet
som norm.”

”När det gäller
skolan finns det
även där stora
kunskapsluckor
om psykiska
sjukdomar som
inte alltid går
att se.”

”Språkbruket är
ett stort problem.”

”Vi hade sluppit
n-ordet om
Sveriges roll i
slavhandeln
hade nämnts och
vad Sverige har
bidragit med,
och om vi hade
gett eleverna en
medvetenhet.”

**”Det finns
en enorm
kunskaps-
lucka i
historie-
böcker.”**

**”I bästa fall beskrivs vi som de som tidigare
kallades tattare men nu kallas romer, vilket ju
inte hjälper historieskrivningen eller förståelsen
av hur resandefolket behandlats av staten.”**

”Både läroböcker och
skolundervisning brister
i kunskap när det gäller
islam och muslimer.”

Skolan som institution upplevs ligga något efter i samhällsutvecklingen. Enligt läroplanen ska skolan vara en neutral plats och utgå ifrån kritiskt tänkande. Men skolan misslyckas med det uppdraget, menar flera. Skolan som plats för både utsatthet och reproduktion av rådande diskurser är en starkt bidragande del i mångas upplevelse av utsatthet, vare sig vi talar om unga eller vuxna, elever eller personal.

”Viktigt att politiker är tydligare och tuffare med vad som gäller. Också tydligare riktlinjer från politiker till skolan om att alla lärare måste utbilda alla barn om antisemitism. Punkt slut! Samma sak måste göras med afrofofi. När det gäller rasism mot svarta så är det sammanlänkat med att behålla vithet som norm, man behöver koppla makt till vithet och det här är globalt. Det här är inget bara i Sverige.”

Nätet som arena för utsatthet

Nätet är en annan viktig och återkommande arena där många upplever sig utsatta och ensamma i ett slags laglöst land. Vissa härrör detta till särskilda sociala medier där det är svårt att få bort kränkande och rasistiska kommentarer och svårt att få upprättelse när en person blivit drabbad.

”Facebook är ett jätteproblem. Dels behöver samhället och staten ställa hårdare krav på Facebook och dels bör företaget ta ett större ansvar än vad det gör idag mot hatbrott och kränkningar. Jag själv försöker driva ett ärende där jag gång på gång hängs ut men det är väldigt svårt.”

”Det finns en grupp på Facebook som heter [...] och där spyr de ju galla, där är mycket av det där att ’skjut en same’ och den har anmälts gång, på gång, på gång men de hittar inget fel på den...”

Andra berättar om uthängningar som skett på olika rasistiska sajter där det kan saknas ansvarig utgivare och att polisanmälningar sällan leder till åtal.

”Sociala medier är en annan viktig arena där utsattheten är stor. Där upplever många att det är svårt att anmäla eftersom det många gånger saknas avsändare.”

”Intolerans märks definitivt på sociala medier, där det kan blossa upp och snabbt spridas konspirationsteorier och tecknade bilder på stereotyper. Nätet erbjuder också många olika forum där nazistiskt och rasistiskt material sprids. Och här kan man vara anonym, så det är lätt att hoppa på något.”

”Både bekanta till mig och familjemedlemmar har blivit uthängda på rasistiska sajter, med namn och epitet som ’tattare’. Men man kan inte göra någonting, polisanmälningarna läggs bara ner.”

Även de som inte själva tillhör någon minoritetsgrupp men som jobbar med frågor rörande hatbrott eller diskriminering berättar att de råkar ut för uthängningar på sajter och anonyma hot på nätet. Ju synligare aktören är i minoritets- eller antirasistiska frågor, desto större är risken att den utsätts för hot och hat, varför en del väljer att inte synas så mycket på sociala medier.

Låg tilltro till myndigheter

Ett flertal av dem vi talat med återkommer till att myndigheter och politiker saknar kompetens för att möta minoriteter och förstå deras villkor och behov. I gengäld har många personer som tillhör minoritetsgrupper inget eller lite förtroende och tillit till myndigheter. En myndighet som flera är särskilt kritiska till är Diskrimineringsombudsmannen, DO. Kritiken handlar om att DO inte förmår hjälpa människor att få upprättelse och att myndigheten driver väldigt få fall till domstol. Många berättar att de sällan anmäler diskriminerande händelser till DO eftersom de saknar förtroende för att det ska leda någon vart – och några avstår från att ha kontakt med myndigheter i allmänhet.

”Inget händer om man anmäler till DO. Om det tar två år innan man får svar och svaret blir att ärendet läggs ned så orkar folk inte.”

”Vi som afrosvensk organisation har nästan ingen kontakt eller dialog med DO, utan det är polisen vi jobbar mot.”

”Det finns antidiskrimineringsbyråer och andra aktörer som kan driva fall snarare än DO som ju bara tar sig an vissa fall och som ändå inte driver något alls vad gäller vissa frågor och diskrimineringsgrunder.”

Ett inneboende problem här är att den allmänna bilden av vad DO ska göra inte stämmer överens med hur myndigheten jobbar. Det läggs ett stort fokus på förebyggande arbete och strategiska insatser för att minska diskriminering – men inte på att driva enskilda ärenden. Mer om det finns under rubriken *DO:s uppgift otydlig och otillräcklig* på sida 60.

Bristen på tillit till rättsväsendet beror givetvis på individuella erfarenheter men det verkar även finnas ”kollektiva uppfattningar” även hos personer som själva inte varit i kontakt med till exempel polis i någon större omfattning. Kunskapsbrist om människors villkor, diskriminering inom rättsväsendet och hos polisen upplevs som stora problem. En tveksamhet eller motvilja till att anmäla brott kan handla om en upplevd risk att utsättas för kränkningar och diskriminering i kontakt med polis eller bero på upplevelsen eller erfarenheten av att vara måltavla för polisens intresse enbart på grund av grupptillhörighet eller utseende. Att till exempel ha blivit tagen åt sidan av ordningsmakten, kanske framför flera andra människor på en offentlig plats – utan att ha gjort sig skyldig till något brott eller misstänkt beteende – är en upplevelse som i sig är kränkande. Här blottas en upplevd diskriminerande struktur vars resultat kan bli ett grovt skadat förtroende för de brottsbekämpande myndigheterna. Särskilt personer med romsk tillhörighet upplever en ökad misstro mot polisen efter avslöjandet 2013 om att Skånepolisen fört ett omfattande register över romer och deras anhöriga. Bristen på tillit till polisen var även något som återkom ofta i samtal med afrosvenskar.

”Polisens bemötande och deras syn på svarta blir tydlig genom att de använder rasistiska uttryck.”

Personer inom den judiska gruppen skiljde sig här från övriga, då de vi talade med upplevde en god relation med polisen. En av dem uttryckte att det kan bero på att judiska församlingar under en längre tid haft samverkan med polis på grund av säkerhetsskäl.

”Jag tycker att samarbetet med polisen fungerar bra, vi har en bra kommunikation. Jag är snarare kritisk till polisens struktur. Polisen skulle behöva våga ta in kompetens utifrån vilket man inte vill idag.”

”Judar är vana vid poliseskort och skyddsvakter runt oss. Vi är uppvuxna med det men egentligen är det ju väldigt konstigt.”

Polisens vilja och förmåga att lösa hatbrott upplever dock samtliga som en lågt prioriterad fråga hos polisen. Uppfattningen förstärks även av information från personer med insyn i polisens arbete, vilket fördjupas i avsnittet *Utmaningar för statens arbete mot hatbrott* på sida 69.

”Implementeringen är ett stort problem i Sverige. Det finns tydliga lagar men i praktiken tillämpas de inte eftersom det finns utrymme för olika tolkningar.”

”Det finns många stereotypiska stämningar hos myndigheterna. /.../ Det är viktigt att man tittar på attityderna och förståelsen kring hatbrott internt inom polisen.”

Behov av kunskap om lagar, rättigheter och vägar till upprättelse

Ett problem som många upplever oroväckande är att hatbrottsoffer inte alltid är medvetna om att de utsatts för hatbrott. Det saknas kunskap om vad som egentligen är ett hatbrott och hur diskrimineringslagen fungerar. Vissa händelser kan vara uttryck för intolerans eller rasism men kanske inte uppfyller lagens villkor för diskriminering eller hatbrott. För den enskildes upplevelse kan den juridiska definitionen ha mindre betydelse, men för möjligheten att kunna gå vidare och få upprättelse eller ersättning vid brott är definitionen avgörande. Därför efterlyser många mer och tillgängligare informationsmaterial med allmän brottsofferkunskap till dem som löper risk att utsättas för exempelvis hatbrott.

”Det viktigaste arbetet handlar om att sprida information om vad hatbrott är och hur man kan gå tillväga för att kräva sina rättigheter.”

”Att känna till sina rättigheter är också en rättighet!”

”Vi behöver lära oss vad olika begrepp betyder och stärkas i hur man söker sina rättigheter, vi har behov av att definiera begrepp.”

Afrosvenskars upplevelser

Ord ger makt

Afrofobi är ett ungt begrepp som syftar till att fånga upp en långt äldre praktik: fientlighet mot och diskriminering av människor med ursprung i subsahariska Afrika och som tillhör den afrikanska diasporan.¹⁴ En vanlig upplevelse är att det pratas om rasism mot svarta personer när det gäller USA men inte i Sverige. Det verkar finnas en myt om att ”vi inte har haft den sortens rasism” i Sverige och behovet av att ha ett begrepp som kapslar in och definierar den rasism som riktas mot svarta personer upplevs vara stort. Det efterfrågas större kännedom i samhället om afrofobi som begrepp och uttryck. Många upplever att förståelsen för afrosvenskars utsatthet hamnar i skymundan då begreppet inte används av alla myndigheter och institutioner till exempel.¹⁵

”Många personer, även antirasister, menar att det räcker att använda ordet rasism och att det inte behövs ett nytt begrepp för att förstå rasism riktad mot svarta personer. Men den rasism som afrosvenskar drabbas av är specifik och har en historisk specifik kontext...den historiska kontexten försvinner om man utesluter ordet afrofobi.”

”På samma sätt som hbtq eller islamofobi [används] så ska det vara ett legitimt begrepp som används inom alla samhällsinstitutioner. Det ska finnas i alla regleringsbrev som man ger till myndigheterna för att jobba mot rasism och diskriminering.”

Synliga men osynliggjorda

”Det som förenar alla afrosvenskar i utsatthet är deras hudfärg. Oavsett om du är adopterad eller inte så utsätts du för samma rasism och fördomar som resten av afrosvenskar. Därför behöver man organisera sig oavsett bakgrund och social status eftersom man som svart är lika utsatt.”

Afrosvenskar är en synlig grupp i dagens svenska samhälle genom att de avviker från vithetsnormen och en föreställning om hur den typiske majoritetssvensken ser ut. Inom gruppen finns en stor mångfald vad gäller språk, religion, kultur och etnicitet.¹⁶ Det som däremot binder många samman, menar flera vi talat med, är hudfärg. Synlighet är en mycket viktig faktor bakom utsatthet för intolerans och diskriminering, enligt både forskning och människors egna upplevelser. Afrosvenska muslimer, i synnerhet slöjbärande personer, är därför en särskilt utsatt grupp för diskriminering och hatbrott vittnar många om.

Kunskapen om afrosvenskars situation idag och historiskt upplever många brister både hos allmänhet, lärare, elever samt hos myndigheter. Avsaknaden av kunskap och ett upplevt ointresse ses som ett osynliggörande. Många möter ofta extremt generaliserande föreställningar om ”Afrika” som något som är ett och samma. Flera röster har höjts och uttryckt önskemål om ett afrosvenskt stöd- och informationscenter för att öka och sprida kunskapen om afrosvenskar och afrofobi och många återkommer i samtalen till behovet av grundläggande information och kunskap hos majoritetssamhället.

”Vi alla som lever i det här samhället måste vara med och förändra denna bild. Det saknas kunskap i Sverige om afrofobins bakgrund och afrofobins konsekvenser.”

”Vi blir
diskriminerade
hela tiden, på
bussen, på gatan.
Vi får ofta höra ’åk
tillbaka till Afrika!
Jävla muslim! Du
lever i Sverige inte
i Afrika. Äckel!”

”Vi kvinnor saknar förtroende för socialmyndigheten, skolans personal, polisen och försäkringskassan.”

Levande rasistiska stereotyper

Afrofobiska stereotyper upplevs vara mycket närvarande i afrosvenskars vardag. Det handlar om allt från exotiserande kommentarer om svarta personer till nidsbilder i text och bildspråk i litteratur, filmer och skolböcker. En del menar att det är västvärldens koloniala arv som genomsyrar dagens samhälle och pekar på exempel i populärkulturen som ett bevis för detta – som rasistiska stereotyper som återfinns i Tintin i Kongo, Lilla hjärtat och Pippi Långstrump.

En viktig aspekt som tas upp är bristen på politisk och kulturell representation av afrosvenskar i det svenska samhället. Framställningar av svarta som bygger på en kolonial bildtradition och förekommer i barn- och vuxenlitteratur upplevs också hänga samman med bristen på representation inom kulturvärlden.

Rasistiska kränkningar en del av vardagen

Afrosvenska föreningsaktiva berättar att diskriminering inte är något ovanligt för många av deras medlemmar, och samtliga afrosvenska muslimska kvinnor vi har talat med berättar att de upplever kränkningar och diskriminering så gott som dagligen.

”Verbala kränkningar, blickar och negativa attityder är något vi möter varje vardag. Toleransnivån [för kränkningar] hos oss somalier är ganska hög. Vi har lärt oss att titta bort.”

”Vi blir diskriminerade hela tiden, på bussen, på gatan. Vi får ofta höra ’åk tillbaka till Afrika!, Jävla muslim! Du lever i Sverige inte i Afrika. Äckel!’”

”En dag åkte jag buss tidigt på morgonen. Det var en muslimsk kvinna med sitt barn i barnvagnen vid en hållplats. Det var mörkt ute och hon stod själv vid busshållplatsen. Busschauffören körde bara förbi stationen utan att stanna. Det hände två gånger med samma kvinna. Jag gick fram till busschauffören och frågade varför han inte stannade men fick inget svar...”

Några av dem vi talat med som invandrat till Sverige under senare år, berättar att de behöver bli stärkta i kontakten med sociala myndigheter då det råder rädsla bland en del kvinnor för att socialtjänsten ska ta deras barn ifrån dem.

”Vi blir ifrågasatta hela tiden av socialen och skolan. De verkar inte lita på att vi kan ta hand om våra barn... och därför vågar vi inte anmäla diskriminering och hot eftersom vi är rädda för att man ska ta våra barn ifrån oss.”

”Vi kvinnor saknar förtroende för socialmyndigheten, skolans personal, polisen och försäkringskassan.”

”Vi som är nya i landet vet inte vad vi har för rättigheter, hur ska man anmäla och vart man ska vända sig. Vi behöver kunskap och lära oss var gränsen går mellan yttrandefrihet och hets mot folkgrupp.”

”Vi upplever tacksamhet över att få vara i det nya landet. Vi vill inte ställa till problem så vi är tysta...”

Judars upplevelser

Hatbrott vanligare än diskriminering

Vad gäller diskriminering på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden eller statlig diskriminering är det få av dem vi talat med som upplever det i sin vardag. Tvärtom upplever flera att statusen som erkänd nationell minoritet gör det möjligt att få stöd och skydd i syfte att stärka gruppen och hålla jiddisch, språket, vid liv. De upplever sig även finnas representerade inom olika samhällsskikt. Men trots att få upplever sig vara diskriminerade berättar de allra flesta att de ofta möter fördomar och intolerans i sin vardag.

”Glåpord förekommer såklart. Många unga tycker inte att det är så allvarligt med skämt kopplat till judar eller svordomar som ’jävla jude’. Men det är ju egentligen allvarligt.”

”Jag har ofta på mig den runt halsen [davidstjärnan], men har blivit tillsagd att ta av den på jobbet när jag var lärarvikarie.”

”Synligheten är central för utsattheten och tyvärr uppmanas medlemmar att inte ha vissa symboler på sig, i alla fall inte utan att känna till riskerna.”

”Många unga tycker inte att det är så allvarligt med skämt kopplat till judar eller svordomar som ’jävla jude’. Men det är ju egentligen allvarligt.”

”När jag är i vissa områden så skulle jag aldrig gå där och visa någonting, ha en davidsstjärna eller så. Tyvärr har judiska begravningsplatsen i Rosengård blivit vandaliserad så många gånger.”

”Man ser inte på mig att jag är jude. Men en gång när min syster hade en davidsstjärna runt halsen så fick hon inte gå på bussen. Det är inte så att man fruktar för sitt liv men i vissa fall vill man inte vara öppen med sin judiskhet för att det kan bli obehagligt.”

Hatbrott som sker på internet är särskilt vanligt gentemot personer i den judiska gruppen visar hatbrottsanmälningar och det berättar flera om. Utöver nazistiska sidor finns otaliga sajter som sprider myter om ett världsomspännande ”sionistiskt” nätverk. Personer berättar att det också dyker upp stereotypa nidsbilder och myter på sociala medier. De vi talat med möter föreställningar och jargong som anspelar på klassiska antisemitiska stereotyper och nidsbilder av juden som snål, girig och lömsk. Trots att sajter upprepade gånger anmäls, och att några också fällts genom åren, förblir nätet en brottsplats där judar som grupp hetsas mot och där enskilda personer och aktörer hängs ut. Flera berättar om frustrationen över att inte kunna gå vidare med anmälningar på exempelvis Facebook och att de ständigt får diskutera Israels roll i olika konflikter när det blossar upp diskussioner och kollektivt skuldbeläggande gentemot judar i sociala medier.

”Jag har ofta på
mig davidsstjärnan
runt halsen, men
har blivit tillsagd
att ta av den på
jobbet när jag var
lärarvikarie.”

”Många judar kände av en ökad antisemitism under sommaren med Israel/Gazakonflikten, framförallt på sociala medier.”

Står ansvariga för omvärldshändelser

Konflikter i en global värld påverkar även situationen i Sverige och de vi talat med berättar att antisemitismen lätt blossar upp i såväl media som på exempelvis jobbet då något sker kopplat till Israel eller andra konflikter i Mellanöstern. Det blev tydligt sommaren 2014 då judiska institutioner och personer attackerades såväl utanför som innanför Sveriges gränser. Judar i Sverige får alltså ta ansvar för vad en annan stat gör.

”En omvärldshändelse kan snabbt få effekter för den judiska gruppen. Många judar kände av en ökad antisemitism under sommaren med Israel/Gazakonflikten, framförallt på sociala medier. Många blev chockade och oroliga och många slöt sig inåt gruppen.”

”Israel-Palestina påverkar jättemycket, och har gjort det flera gånger i historien. Då ökar hoten och säkerhetstänket. Här har media ett stort ansvar och också en roll att spela eftersom israelskritik glider över till förtäckt antisemitism.”

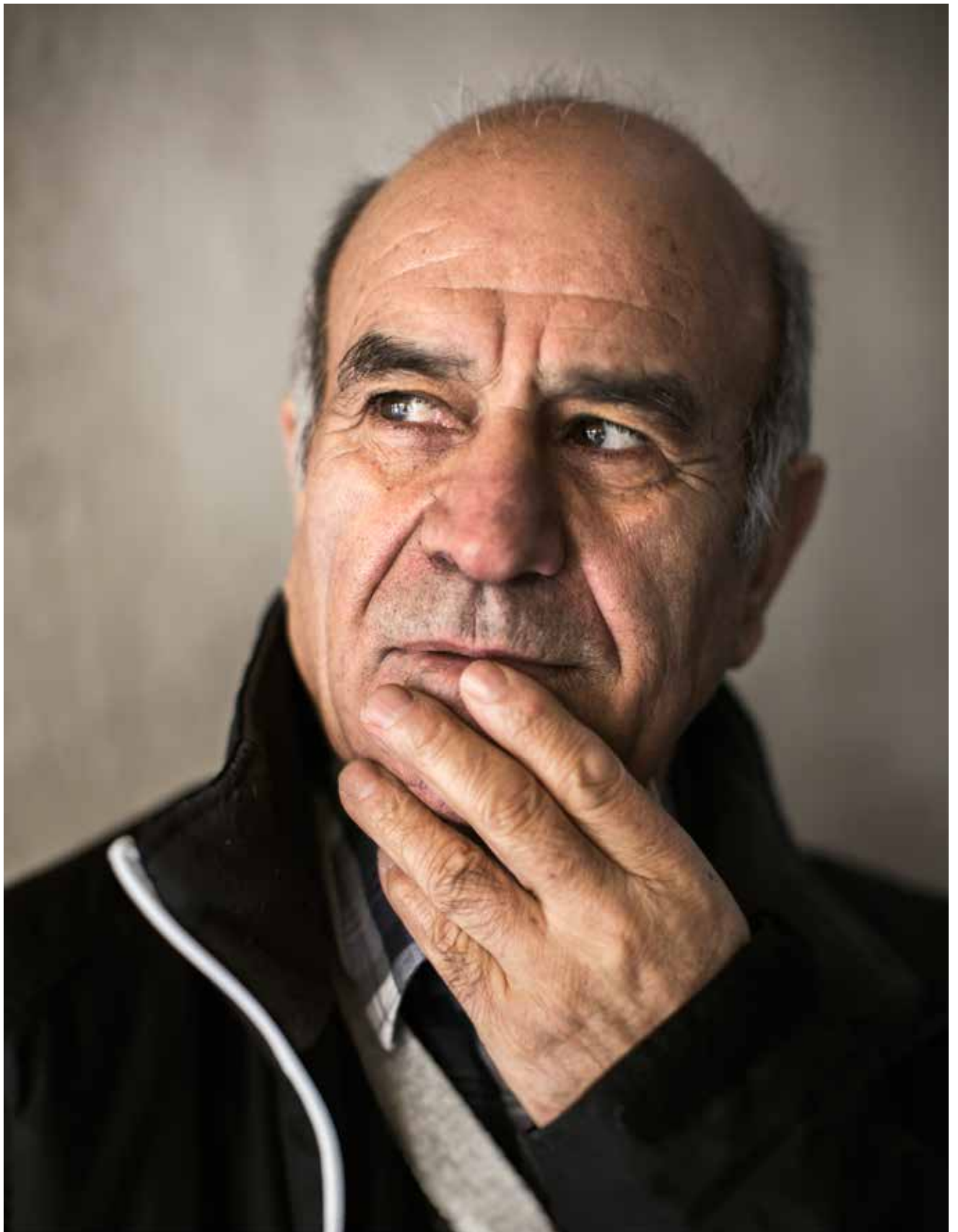
Att många ur gruppen just därför upplever sig begränsade i sin vardag när det kommer till att öppet visa sin grupptillhörighet genom att bära judiska symboler är tydligt utifrån människors berättelser.

Hotbild mot judiska institutioner

Församlingar nås mycket ofta av hotbrev och mejl men går sällan ut med det för att inte höja hotbilden ytterligare. Ledande företrädare inom judiska församlingar i samtliga storstäder vittnar om en ständig hotbild mot dem och deras församlingars medlemmar, att lokaler vandaliseras, synagogor utsätts för skadegörelse och gravplatser skändas. Det har förekommit våldsamma fysiska attacker mot människor såväl som glåpord som skriks på gatan och klotter vid människors hem. Församlingarna vittnar också om en tydlig intensifiering av hotbilden i samband med våldsamma konflikter som involverar Israel. En person uttryckte oro för att bo kvar i Sverige. De vi talat med upplever dock att stöd ges från offentligt håll för de säkerhetsbehov som finns.

God kontakt med myndigheter

Något som utmärker personer ur den judiska gruppen, utifrån de samtal vi haft, är att erfarenheter av kontakt med myndigheter och rättsväsende är relativt goda. Vissa pekar på att det finns en tradition av organisering och kontakt med olika myndigheter. Särskilt församlingars samarbete med och relation till polisen och hatbrottsutredare har lyfts upp som något positivt av flera. Inte för att anmälda brott leder till åtal utan för att myndigheten upplevs ta utsattheten på allvar. Judiska organisationers relation till och syn på DO var något mer otydlig och flera menar att hatbrott är ett större problem än diskriminering, men även här fanns en tämligen positiv syn på myndigheten och dess arbete.

Muslimers upplevelser

Stereotyper och generaliseringar vanliga

Gruppen muslimer i Sverige består av människor som har olika modersmål, etniciteter, religiös orientering såväl som olika sociala och ekonomiska förhållanden.²¹ Därför är det problematiskt när ”muslimer” beskrivs kollektivt, som en homogen grupp, i media och i andra sammanhang. Många av de vi talat med upplever att sådana generaliseringar är mycket vanliga och att de ofta är starkt negativt färgade.

”Vi måste alltid i kontakt med nya människor motbevisa en negativ förutfattad bild av Islam eller muslimer. Då väljer många att inte vara öppna med sin religiösa tro.”

”Det finns en allmän uppfattning om muslimer som en homogen grupp. Det man hör och ser i medias skildringar av muslimer och islam ger bilden att det skulle vara den sanna islam.”

Omvärldshändelser och medias roll

Att tillhöra en religiös minoritet i Sverige är svårt berättar många vi talat med. Uttalanden som benämns vara religionskritik landar inte sällan i en kollektivering av muslimer som grupp. Om man till exempel engagerar sig politiskt eller är en offentlig person i civilsamhället så händer det att man beskylls för att ha en dold agenda.

Islamofobiska attityder och uttryck är, liksom antisemitiska, starkt händelseförknippade och blossar snabbt upp efter omvärldshändelser medan de i lugnare tider kan minska.²² Flera vi talat med upplever att det sker både i samband med internationella konflikter som lokala händelser. Konsekvensen blir att svenska muslimer upplever att de förväntas ta ansvar för politisk och våldsverkande islamism.

”Så fort det händer något i Sverige eller i världen som har kopplingar till terrorism eller Mellanöstern utpekas islam och muslimer som fienden.”

”Politiska händelser i världen och medias framställning av islam skapar fördomar och stereotypa bilder av muslimer.”

Medier utgör en viktig källa för våra föreställningar och benämningar på verkligheten.²³ Många vi talat med menar att det efter 11 september-attackerna blev vanligare med antimuslimska strömningar, både i media och från människor i allmänhet.

”Medierapporteringen om islam och muslimer är inte nyanserade, till exempel är skildringen av händelser inte neutrala utan väldigt fördomsfulla och visar en ytlig syn på islam och muslimer.”

Som nämnt är synlighet en viktig faktor bakom utsatthet. Kvinnor med slöja och personer som ”ser ut som” eller som förmodas vara muslimer eller araber drabbas i högre grad.²⁴ En praktiserande sikh vi talat med berättar följande om synlighet:

”Så fort det händer
något i Sverige
eller i världen som
har kopplingar
till terrorism eller
Mellanöstern
utpekas islam och
muslimer som
fienden.”

”Många förknippar sikhiska mäns synliga klädsel och långa skägg med islam. Min man har haft det tuffare och varit mer utsatt trots att han är svensk och vit. Ändå uppfattar många honom som muslim. Det har blivit tydligare efter den 11 september.”

Säkerhet och hot

Hotbilden mot moskéer och källarmoskéer påtalas särskilt i samtal med företrädare för muslimska församlingar i Sverige. De upplever att hoten har ökat och att man behöver mer resurser för att skydda sig och sina medlemmar. Flera upplever att attackerna ökar dramatiskt framförallt när rasistiska åsikter vädras eller när islamistiska terrorister utför våldsdåd. Säkerheten har stora brister berättar flera personer och resurser motsvarande det som judiska församlingar har efterfrågats av flera.

”En annan fråga gäller församlingars säkerhet som brister stort. Vi får inte samma resurser som till exempel judiska församlingar har.”

Ytterligare en upplevelse är att negativ särbehandling från polis blivit vanligare, och att polisen är mer intresserad av våldsbejakande extremism än av att samarbeta med olika muslimska församlingar.

”Politiska händelser i världen och medias framställning av islam skapar fördomar och stereotypa bilder av muslimer.”

”Kriget mot terrorn har påverkat människor och samhället. Det har blivit ett känsligt ämne då ingen vågar ta ta upp ämnet. Polisen söker upp [muslimska] församlingar och vill prata med dem. Polisen är mer intresserad av våldsbejakande extremism... Det finns ett förtroendeproblem mellan polis och muslimska grupper.”

Bristande organiseringserfarenhet

De vi talat med menar att det finns behov av bättre organisering och även kunskap om rättigheter bland vissa muslimska grupper. Att mångfalden är stor inom den muslimska befolkningen kan vara en förklaring till att det är svårt att organisera sig utifrån en ”muslimsk” identitet. Det vanliga är snarare att man organiserar sig utifrån intressen, etnicitet eller nationell tillhörighet.

”Många muslimer vill inte göra väsen av sig. De icke-organiserade, religiösa, vill inte göra väsen av sig utan ser det som att Allah ska döma – vilket blir ett problem ur ett rättighetsperspektiv.”

”Vi behöver utbilda fler muslimska kvinnor så att de står på sig och inte accepterar kränkningar och hot mot dem.”

Romers och resandes upplevelser

Med vana av att möta fördomar och intolerans

Romer och resande i Sverige har varit utsatta för förföljelse, förtryck och diskriminering i flera hundra år, både från statens och allmänhetens sida och diskriminering sker fortfarande såväl i Sverige som på andra håll i Europa.¹⁷

De romer och resande vi talat med vittnar om att diskriminering fortfarande tillhör vardagen, och att man som synlig eller uttalad rom är en given måltavla för hat och misstänksamhet. Samtidigt berättar människor att de är så vana vid situationen att de inte anmäler olika händelser.

”Antiziganism och främlingsfientlighet mot romer har funnit i Sverige under flera århundraden. Romer och resande har förföljts och diskriminerats av den svenska staten och majoritetsbefolkningen så länge vi kan minnas.”

”Hög intolerans mot de romska grupperna är accepterat i samhället och därför är toleransnivån [för rasismen/diskrimineringen] hos de romska grupperna också väldigt hög.”

”Diskriminering i vardagen är inget konstigt. Myter om att romer stjälar, är kriminella, inte vill anpassa sig till majoritetsnormen, diskriminering på bostadsmarknaden och arbetsmarknaden, skolan, polisen och socialtjänsten ökar vår utsatthet och möjlighet att leva under samma villkor som övriga medborgare.”

Lite förtroende för DO

Ett tema som återkommer i våra samtal är många romers och resandes låga tilltro till myndigheter generellt, och särskilt till DO:s förmåga att driva de fall romer anmäler. Detta trots att det tidigare funnits personer med romsk bakgrund som jobbar på myndigheten, vilket en del aktivister sett som positivt för att skapa dialog och förtroende. Men flera pekar också på att samarbeten startas upp och sedan läggs ned. Det upplevs att DO saknar en långsiktig strategi för att kunna jobba med diskrimineringen av just romer.

”De har kunskap inom området och kontakter med personer som har god kompetens för att kunna arbeta för den romska gruppen, men man har inte använt de kompetenser man haft tillgång till.”

”Jag skulle aldrig anmäla en händelse till DO, varför det? Antingen har myndigheterna redan koll på en, och i annat fall finns det ingen anledning att berätta att man är resande. Det skulle jag aldrig utsätta min familj för. DO kan inte göra något ändå.”

”Romer och
resande har
förföljts och
diskriminerats av
den svenska staten
och majoritetsbe-
folkningen så länge
vi kan minnas.”

Olika grupper med olika villkor och behov

Något som sällan tas upp vad gäller diskriminering av romer är den specifika situationen för resande, som ju ingår i den erkända nationella minoriteten romer, men som många gånger har annorlunda behov från övriga romska grupper. Resande vi talat med ser den nationella statusen på olika sätt, vissa ser sig som resanderomer medan andra vill markera att det handlar om olika grupper med olika bakgrunder¹⁸ och menar att minoritetspolitiken osynliggör resandefolkets egen historia.

Det finns en tämligen låg allmänkunskap om olika romska grupper i landet och därför också deras olika villkor.¹⁹ Många berättar att de lider av den kunskapsbrist som finns inför detta hos majoritetsbefolkningen, men också av att det blir svårt att specificera politiska behov för en grupp som består av olika undergrupper.

”Vi är olika grupper med olika historia vilket gör att vår historia, resandefolkets, glöms och att historieskrivningen blir felaktig. Det är otroligt frustrerande.”

”Det är stor skillnad mellan olika grupper både språkligt och kulturellt, därför tror jag att det kan vara svårt att skapa samhörighet mellan alla romska grupper.”

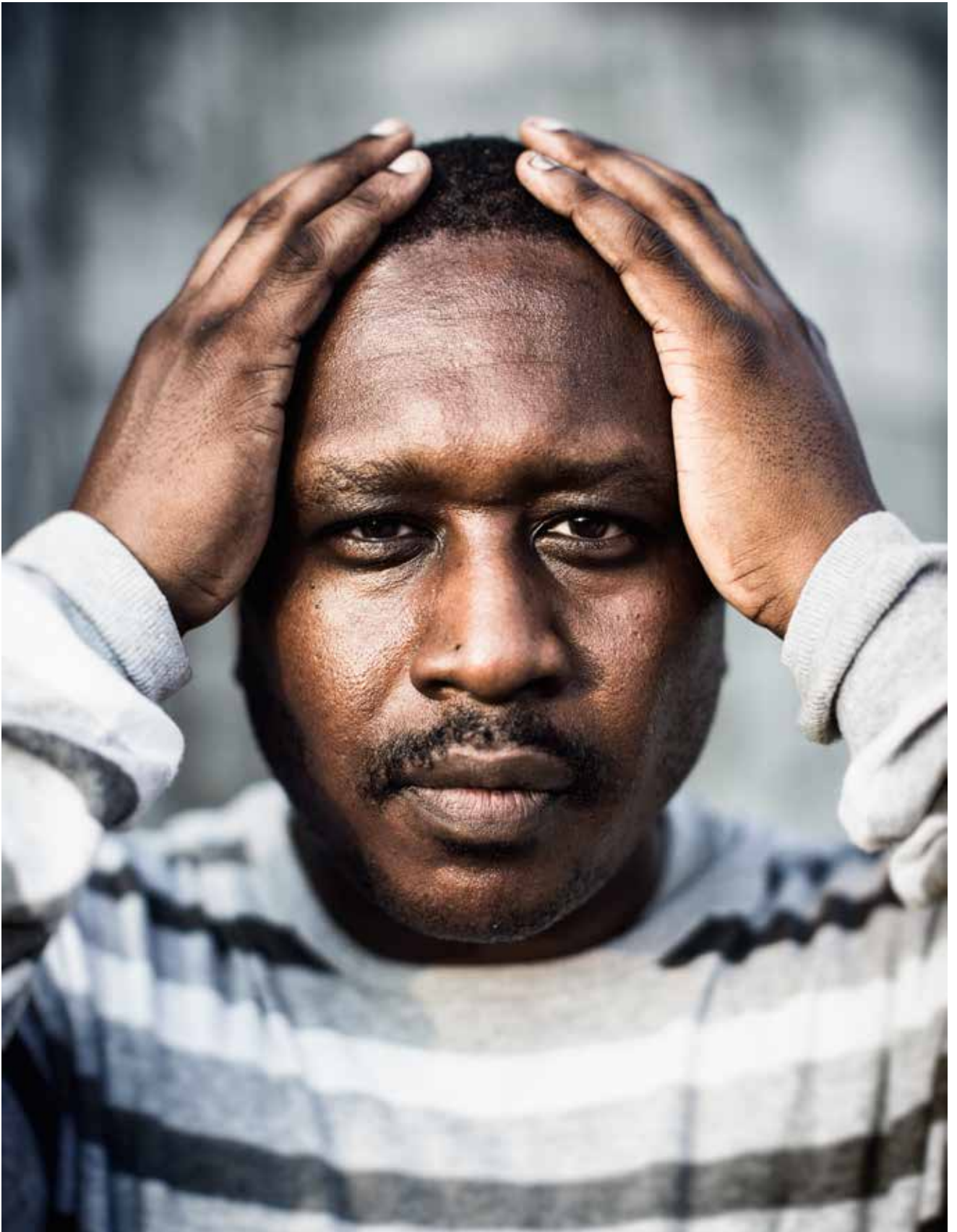
Aktivister berättar att trots att romska grupper och resande funnits under en lång tid i Sverige och är en erkänd nationell minoritet, saknar många organiseringserfarenhet till skillnad från vissa andra minoritetsgrupper. En förklaring många återkommer till är att gruppen romer är splittrad i olika grupper både när det gäller nationalitet, religion och språk.

Många gömmer sin identitet

Flera har berättat att det finns en stor ovilja att kontakta myndigheter, och att den blivit starkare sedan avslöjandet om Skånepolisens register. Avslöjandet hösten 2013 om att Skånepolisen hade två register, det ena under namnet ”Kringresande” där sammanlagt närmre 5 000 personer fanns inskrivna, varav en stor del var romer eller gifta med romer, och att det inbegrep såväl avlidna personer som små barn var något som slog ned som en bomb.²⁰ Vissa personer berättar att de har valt att inte undersöka om de funnits med i registret och avrått andra från att göra det, för att de befarrar att de i så fall – om de inte redan var registrerade, skulle kunna bli det. Till och med inom den egna familjen har det förekommit att personer förnekar sitt romska ursprung av den anledningen. Många väljer helt enkelt att dölja sin identitetstillhörighet för att inte utsättas för hatbrott eller diskriminering från majoritetssamhället eller av myndigheter.

”Jag skulle aldrig anmäla en händelse till DO, varför det? Antingen har myndigheterna redan koll på en, och i annat fall finns det ingen anledning att berätta att man är resande.”

Utmaningar för statens arbete mot diskriminering

59

Som nämnts upplever många ett motstånd mot att kontakta myndigheter överlag, vilket i vissa fall kan ha att göra med negativa erfarenheter. Diskrimineringsombudsmannen, DO, är en av de myndigheter som flest uttalat sig om i negativa termer – och här finns stora utmaningar när det kommer till att få upprättelse.

Identifierade aktuella utmaningar i arbetet mot diskriminering:

- DO:s uppgift otydlig och otillräcklig
- Civilsamhällesaktörer saknar resurser
- Utmaningar att bevisa diskriminering och få upprättelse
- Bristande förankring i civilsamhället

DO:s uppgift otydlig och otillräcklig

Den största utmaningen för att få fler att anmäla och samarbeta med DO är glappet mellan vad som förväntas av myndigheten och vad DO själv ser som sitt huvudsakliga uppdrag. Många vi talat med betraktar DO som den instans en person ska vända sig till om den blivit utsatt för diskriminering och att ärendet, om det rör sig om diskriminering, ska utredas och sen drivas i domstol.

Uppfattningen att en av de främsta uppgifterna för DO ska vara att driva rättsprocesser utifrån anmälningar krockar rejält med hur DO faktiskt arbetar. Tidigare bedrevs fler individärenden men sedan 2011 har DO gjort det tydligt att myndigheten vill arbeta mer proaktivt och strategiskt – det vill säga i mindre grad vara reaktiv och i högre grad påverka samhällsutvecklingen vilket innebär mer fokus på andra åtgärder än individuella ärenden.²⁵

DO:s uppdrag regleras i diskrimineringslagen (DL) och i lagen om Diskrimineringsombudsmannen.²⁶ DO har två huvudsakliga verksamhetsområden: dels främjande arbete och dels tillsynsarbete.

Det främjande arbetet sker genom att DO informerar, utbildar, (överlägger) och har kontakt med myndigheter, företag, enskilda och organisationer. En annan del handlar om att ge ut rapporter som ska uppmärksamma beslutsfattare på diskriminerande strukturer och att utveckla metoder för att upptäcka och kartlägga diskriminering. Dessutom ska DO även föreslå lagändringar och ta initiativ till andra åtgärder som kan motverka diskriminering.

När det gäller tillsynsarbetet – där anmälningar från enskilda personer ingår – står det i lagen att DO ska utöva tillsyn över de verksamheter som omfattas av lagen, i första hand genom att ”försöka få dem som omfattas av lagen att frivilligt följa den.” I lagen står också att DO ”får föra talan i domstol för en enskild som medger det”, vilket betyder att DO kan driva ett ärende i domstol (civilrättsligt) eller till en förlikning – men inte att det måste ske. Lagen säger att DO ”genom råd och på annat sätt” ska ”medverka till att den som utsatts för diskriminering kan ta till vara sina rättigheter”. Till skillnad från formuleringen att DO *får* föra talan i domstol för enskild, har DO ett mer uttryckligt eller bindande ansvar att verka för att de som utsätts för diskriminering ska kunna *ta till vara* sina rättigheter. Ett led i detta är att myndigheten även har särskilda prioriterade områden varje år, och jobbar riktat och strategiskt gentemot dessa med olika främjande insatser.

Endast ett fåtal anmälningar drivs till domstol, och det är fall som DO tror kan leda till vägledande domar som kan få stor effekt för många. De få ärenden som DO tar till domstol skapar en stor frustration gentemot myndigheten.

Anmälningar

DO får varje år in knappt 2 000 anmälningar men alla anmälningar utreds inte.²⁷ Om myndigheten beslutar att utreda anmälan görs en utredning där parterna får ge sin syn på saken och efter det beslutar DO om de ska avsluta ärendet eller driva det vidare till domstolsförhandling eller förlikning. Merparten av alla anmälningar som kommer in avslutas utan någon fördjupad utredning, ungefär en femtedel av dem på grund av att diskrimineringslagen inte omfattar situationen som anmäls. Cirka en tiondel lämnas vidare till fackliga organisationer då anmälningen rör arbetsliv och anmälaren är fackligt ansluten. Andra anledningar till avslut är att ärendet redan hunnit preskriberas, att anmälaren drar tillbaka anmälan eller att kompletteringar inte skickas in.²⁸

2014 kom 1 949 anmälningar in till DO, som under året beslöt att utreda 224 ärenden. Under året träffades 21 förlikningar och 6 domslut meddelades.

DO uppger att de endast driver få ärenden rättsligt men välkomnar anmälningar eftersom de utgör ett viktigt underlag i myndighetens övergripande arbete för att synliggöra och motverka diskriminering.²⁹ Samtidigt berättar många som vi träffat att de just på grund av att DO sällan tar upp fall inte heller jobbar med att få fler att anmäla dit utan använder sig av alternativa vägar för att uppmärksamma och driva diskrimineringsfall – inte minst vad gäller diskrimineringsgrunden ”könsöverskridande identitet eller uttryck”.

”Inte ett enda fall har drivits av DO gällande transfobiska händelser trots att det finns som diskrimineringsgrund, så det går väl inte jättebra. Då försöker vi istället hitta andra sätt och aktörer för att driva frågorna.”

Att anmälningarna utgör grunden för olika analyser och kartläggningar som DO gör är en klen tröst för de personer som har blivit utsatta för ett brott och framför allt vill få upprättelse, menar aktivister. Oavsett

hur myndigheten tolkar sitt uppdrag är kritiken mot att de driver för få fall utbredd. Det skapar även frustration hos aktörer som försöker uppmuntra andra att anmäla när de blivit utsatta.

”Eftersom DO under senare år har framfört att de ’bara driver ärenden som kan få prejudicerande värde’ har det lett till att många individer som vi pratat med anser att det inte är någon idé att kontakta eller anmäla till DO.”

”Det är oftast en svår sak att gå vidare och anmäla något. För man sen svaret att DO inte kommer gå vidare med ens ärende – inte för att det inte är diskriminering utan för att de inte anser att det är av prejudicerande värde – leder det till misstro.”

Civilsamhällesaktörer saknar resurser

Sedan 2009 får ideella föreningar också driva enskilda fall. Det finns idag 16 lokala och regionala antidiskrimineringsbyråer spridda över landet och som årligen får ett statligt stöd för att driva sitt arbete, men få av dem vi talat med upplever sig ha ekonomiska resurser för att ta fall till domstol.

I teorin kan en enskild person även bekosta en domstolsprocess gällande diskriminering på egen hand, men i praktiken har inte många den möjligheten då kostnaden kan bli hög och processen är krävande. Att den enskildes resurser avgör tillgång till grundläggande rättigheter och upprättelse vid diskriminering är något flera lyfter som oacceptabelt. Det formella skyddet mot diskriminering är starkt men majoriteten av dem som utsätts för diskriminering saknar möjligheter att kunna driva ärenden till domstol och hamnar helt enkelt i ett läge där möjligheterna till upprättelse är minimala. En antidiskrimineringsbyrå uttrycker det som ”ett abdikerat rättsskydd”.

Flera byråer har haft stora problem med att möta behovet utifrån begränsade resurser och några har varit tvungna att ha tillfälliga ärendestopp för att kunna komma ifatt. Konsekvensen av att personer inte har någonstans att vända sig kan i värsta fall skapa eller förstärka en bild av att ”det inte är någon idé” och att diskriminering inte tas på allvar. Det är en ofrivillig signal som sänds både till dem som hade velat anmäla diskriminering och till parten som skulle blivit anmäld.

”Vi blir
ifrågasatta hela
tiden av socialen
och skolan. De
verkar inte lita på
att vi kan ta hand
om våra barn...”

Det händer att DO råder enskilda att kontakta antidiskrimineringsbyråer när de inte ska driva ett ärende vidare. Ofta skapar det förväntningar som byråer sedan har svårt att leva upp till. Ärenden som skickas från DO har ibland fallit utanför ramen för diskrimineringslagen, varit preskriberade eller redan varit avslutade genom ett beslut hos DO. För den enskilde kan det bli slitsamt att tvingas berätta om en händelse flera gånger och inte få gehör, och det kan riskera att personer tappar tilltro både till myndigheter, antidiskrimineringsbyråer och diskrimineringslagens möjlighet att erbjuda skydd.

Utmaningen att bevisa diskriminering och få upprättelse

Upprättelse handlar lika mycket om att få ett konstaterande om skuld; att den ansvarige erkänner och ber om ursäkt för att diskriminering faktiskt har ägt rum – som det handlar om gottgörelse eller skadestånd. Flera som vi talat med understryker vikten av detta.

Problem som DO själv pekar på är att begreppet diskriminering har en bredare betydelse i vanligt språkligt bruk än vad det har i lagteknisk mening. Det är inte alls givet att en anmäld händelse är diskriminering i juridisk mening trots att allmänheten uppfattar att det så.

Diskriminering handlar ofta om upplevelser av mönster där olika händelser sammantaget ger en person en känsla av att ha blivit missgynnad eller diskriminerad – snarare än en enskild händelse som i sig utgör diskriminering.³⁰ Här finns ett glapp mellan upplevelsen av utsatthet och den faktiska möjligheten att bevisa diskriminering i det enskilda fallet. Som en anställd på en antidiskrimineringsbyrå förklarar: *”Det är en pedagogisk utmaning att försöka förklara för någon som tillhör en grupp som utsätts för diskriminering och som inte fått bostad på flera år trots god inkomst och bra förutsättningar i övrigt – att det kanske inte går att bevisa diskriminering i deras fall – ”även om helheten synliggör en strukturell diskriminering”.*

Diskriminering är således svårt att bevisa, och många vi talat med vittnar om rädslan över att få ett nej från DO eller att inget händer med ärendet vilket skulle spä på upplevelsen av att vara diskriminerad än mer. Därför undviker många att anmäla.

”Jag vet flera som har anmält och DO väntar alltid två år och sen är det för sent för att gå vidare, då är det redan preskriberat.”

”Det bedrevs ett arbete för att få fler romer att anmäla för några år sedan, som fick effekt. Men efter ett tag insåg alla att de använde fallen som underlag i rapporter och inte drev särskilt många fall. Man gjorde vad man ville med ärendena, vilket gjorde att många romer kände sig utnyttjade och lurade. Nu säger DO att de bara ska driva fall som kan påverka praxis, och då kan man aldrig få upprättelse. Men det handlar ju om att få upprättelse. Då slutar folk anmäla.”

DO menar att deras samverkansarbete med så kallade nyckelaktörer (myndigheter, landsting, kommuner, arbetsgivarorganisationer och fackförbund) och med aktörer i civilsamhället är ett sätt att bidra till upprättelse. Genom att fler får ta del av analyser av anmälningar och de processer som DO och andra aktörer drivit, ökar kunskapen hos olika organisationer och personer som utsatts för eller riskerar att utsättas för diskriminering.³¹

Men i de samtal vi fört med personer som har anmält händelser till DO spelar just detta liten roll, det som är relevant ur ett upprättelseperspektiv är om ens ärende utreds och ett svar om diskriminering skett ges.

Det händer också att aktörer tolkar avslut från DO, till exempel ett beslut att inte inleda en djupare utredning av en anmälan, närmast som en dom. I värsta fall tolkas det som att diskriminering inte ägt rum i ett visst fall, fastän ärendet i själva verket inte utretts.

En specifik utmaning för antidiskrimineringsarbetet gäller undantagen i Diskrimineringslagen. Något som lyfts upp av några av våra samtalspersoner som både en framgång för arbetet mot diskriminering och som ett halvhjärtat förslag är den nya diskrimineringsgrunden ”bristande tillgänglighet” som började gälla 1 januari 2015.³² Efter flera års kamp har tillgänglighetsrörelsen fått igenom sitt krav på att också otillgänglighet ska innebära diskriminering om det skäligen går att åtgärda,³³ något som stämmer överens med drabbades upplevelse av vad som begränsar dem i vardagen. Problemet är bara att det finns flera undantag (bland annat för företag inom varor och tjänster med färre än tio anställda).³⁴

”Det är bra att otillgänglighet ska in som diskrimineringsgrund, men undantagen i lagen gör det oanvändbart många gånger. Jag kommer alltså fortfarande inte komma in på de allra flesta restaurangerna.”

En rimlig fråga är hur förtroende ska finnas för att diskrimineringslagen efterföljs om människor upplever att det är mycket svårt att få upprättelse eller respons vid anmälningar eller om lagen anses tandlös på grund av olika undantag.

Bristande förankring i civilsamhället

En oro som finns bland dem vi talat med gäller DO:s arbete med olika civilsamhällesaktörer och att det startats upp olika projekt med referensgrupper men att arbetet sedan verkar ha lagts ned – inte minst vid den omorganisering av myndigheten som skedde 2009. Att rapporter och underlag skrivs men sedan läggs åt sidan, eller inte följs upp är en återkommande upplevelse hos aktivister.

”Visst, det har funnits arbetsgrupper men i slutändan handlar det om en styrningsfråga. Det är en massiv myndighet med 100 anställda som har stängt alla dörrar och fönster. Man jobbar inåt och gör ständigt omorganiseringar.”

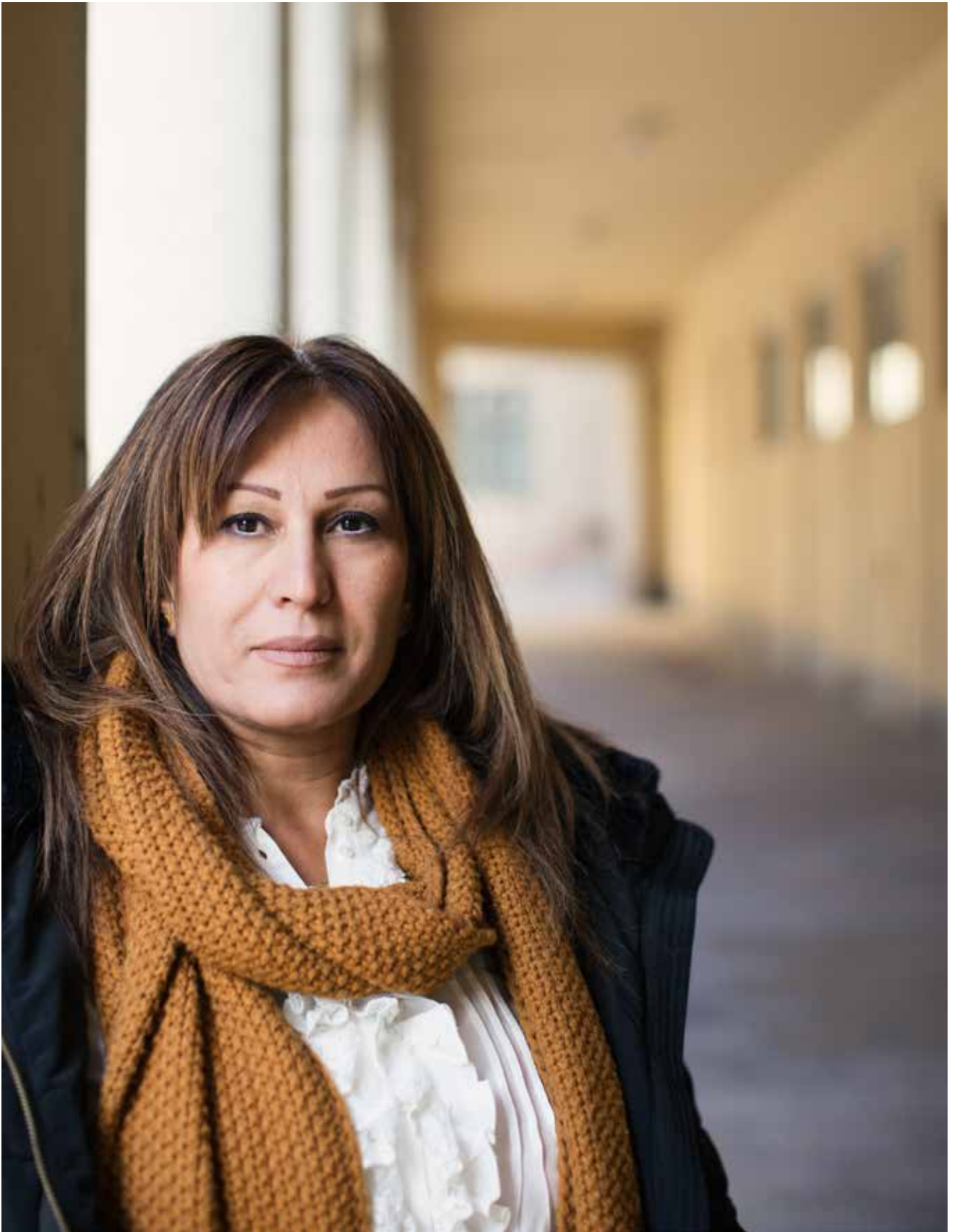
”Omorganiseringen 2009 gjorde att allt arbete för afrosvenskar försvann. Sen dess har det stått ganska stilla tills några händelser ägde rum som fick frågan på tapeten igen.”

Det finns och har bedrivits samarbete med samiska och romska aktivister, men hos många vi mött upplevs myndighetens förankring hos, delvis dessa, och andra grupper som bristande och problematisk. Både personer med insyn i DO:s arbete och aktivister pekar på att myndigheten har ganska lite samarbete med exempelvis den afrosvenska gruppen och muslimska organisationer. Det gäller även judiska föreningar, men bland dessa har vi inte tagit del av något som pekar på att det skulle bero på brist på förtroende mot myndigheten.

”Vi har sedan länge ett samarbete med polisen, och ska väl sen gå vidare med samarbete med DO, men det har vi inte gjort ännu. Det är hatbrott som känns mest akut för våra judiska församlingsmedlemmar.”

”Diskriminering är inte särskilt vanligt, däremot förekommer fördomar och hatbrott mot oss judar.”

Uppenbart är att det finns hinder för samverkan mellan DO och olika företrädare för minoritetsgrupper och för privatpersoner som inte har förtroende för myndigheten. Men det berättas även om exempel på gott samarbete mellan DO och civilsamhällesaktörer där myndigheten genomför seminarier och utbildningar med olika aktörer i civilsamhället, till exempel antidiskrimineringsbyråer som lyfter kompetensutbytet som viktigt för dem.

Utmaningar för statens arbete mot hatbrott

69

Aktuella utmaningar i arbetet mot hatbrott:

- Svårt att få en enhetlig bild av läget
- Mer kunskap behövs – hos polis och allmänhet
- Hatbrott har låg status
- Stora förtroendeproblem mellan utsatta minoriteter och polismyndighet

Svårt att få en bild av läget

Hur många dömdes för hatbrott det senaste året? Ingen tycks veta.

En konsekvens av att hatbrott inte är en specifik brottstyp, utan olika typer av brott där hatmotiv kan identifieras, är att det saknas en särskild brottsrubricering för hatbrott. När en anmälan kommer

in till polisen registreras vilken typ av brott som begåtts, och om det går att misstänka att det finns ett hatbrottsmotiv så markeras detta. Men markeringen är inte sökbar i polisens system på samma sätt som brottsrubriceringar. Det innebär att det är svårt att få fram underlag för att se hur hatbrottsanmälningar ser ut under en viss period till exempel – det skulle kräva en manuell genomgång av varje anmälan för att se om det står något om ett misstänkt hatbrottsmotiv. Det är alltså svårt att överblicka hur läget ser ut.

Bristerna med statistiken är kända och Brottsförebyggande rådet, Brå, gör just en manuell genomsökning av ett urval anmälningar för att få en uppskattning av antalet anmälningar med möjligt hatbrottsmotiv.

Ett annat problem är hur olika instanser i rättsväsendet registrerar att ett ärende handlar om hatbrott. Till exempel går det inte heller att elektroniskt söka på domar där straffskärpningsregeln använts (dvs. där någon faktiskt dömts för ett brott med hatbrottsmotiv), utan det krävs en manuell genomläsning av alla domar för att försöka se om det finns en hänvisning till straffskärpningsregeln samt hur den i så fall har använts i domskäl. Flera vi talat med berättar att det är så gott som omöjligt att förstå hur regeln har tillämpats vid dessa fall eftersom det inte finns ett enhetligt sätt att redovisa på det i domar. Det är alltså svårt att närmare granska hur anmälningar går från anmälan till dom för att försöka förstå hur hatbrottslagstiftningen använts. Otydligheten i hur straffskärpningsregeln används bidrar tyvärr till okunskap om upprättelse för de som utsatts för och anmält hatbrott och transparensen kring rättspraxis saknas därför inom området.

Mer kunskap behövs – hos polis och allmänhet

Den som tar emot anmälan om brott behöver kunskap för att kunna identifiera ett möjligt hatbrottsmotiv, något som flera vi talat med menar varierar beroende på vem som gör den första bedömningen. Den mänskliga faktorn innebär därför troligtvis att andelen brottsanmälningar som saknar markering borde ha fått det.

Hatbrottsutredare upplever att allt fler kollegor hör av sig för att rådgöra med dem kring möjliga hatbrottsmotiv, vilket skulle peka på att medvetenheten om detta blir allt större hos poliser ute i landet. Det som däremot kan hindra den första bedömaren från att kontakta personer med särskild kompetens inom hatbrottsutredning är prestige eller

bristande kunskap, dvs. att frågan inte ens finns där, uppger personer med god insyn i arbetet.

En annan faktor som påverkar anmälningar är att kunskapen om hatbrott är bristfällig hos allmänheten, berättar flera aktivister vi träffat. Vad som är ett hatbrott och vad en drabbad kan göra upplevs otydligt, vilket kan leda till att färre anmäler brott. Vissa tror att det handlar om särskilt grova personbrott, medan andra upplever det faktum att rasistiska organisationer finns som ett hatbrott i sig.

Det senare är en fråga som visar på komplexiteten och behovet av en fortsatt diskussion och fördjupad kunskap om hatbrott och konsekvenser av beslut. En särskilt kritiserad händelse under 2013 var när den öppet rasistiska och nazistiska organisationen Svenska motståndsrörelsen fick tillstånd att marschera på Stockholms gator till stöd för grekiska Gyllene Gryning under minnesmanifestationerna för Kristallnatten. I den kontexten skulle nazisternas blotta närvaro kunna utgöra hets mot folkgrupp i sig menar vissa, men det beror på hur hetslagstiftningen ska tolkas. De flesta av dem vi talat med, även de som starkt försvarar att även nazistiska organisationer ska kunna beviljas tillstånd för att hålla offentliga sammankomster, har reagerat med att det kanske inte ska gå att ge tillstånd till en öppet antisemitisk organisation under minneskvällen för Kristallnatten. Detta är bara ett exempel men diskussionen och kompetensutvecklingen behöver fortsätta inom polismyndigheterna, så att det finns en medvetenhet och kännedom om dessa frågor.

71

Ett område med låg status

Det har under flera års tid påpekats att arbetet mot hatbrott varit nedprioriterat av polisen.³⁵ Till grund för detta låg bland annat att Polismyndighetens regleringsbrev som tidigare haft hatbrott som ett uttryckligt prioriterat område, efter 2006 inte längre nämnde detta.³⁶ Sedan 2015 finns nu ”utvecklingen av arbetet med att bekämpa hatbrott” med igen i Polismyndighetens regleringsbrev.³⁷

Föregående år fick även Rikspolisstyrelsen i uppdrag av dåvarande justitieminister och integrationsminister att utveckla hatbrottsarbetet. Polisen har nu presenterat en plan för detta arbete och uppger en vilja att lyfta problem och utvecklingsbehov.³⁸

”Det är fel att vi har ett rättsväsende där polisen kollar och ser hur du ser ut och stoppar dig. Det är ju mot demokrati och mänskliga rättigheter.”

Att ha en ledning som kan motivera varför hatbrottsarbetet är särskilt viktigt och att mer resurser tillsätts ses som centrala frågor för att förbättra arbetet, menar många vi talat med.

”I grunden handlar det om att tydligare knyta arbetet mot hatbrott till skyddet av de mänskliga rättigheterna och förstå att det inte handlar om vardagsbrott utan om grundläggande skydd för utsatta grupper.”

Sedan 2001 ska poliser i sin grundutbildning lära sig identifiera och utreda hatbrott.³⁹ Polisen har gjort inspektioner av polismyndigheters förmåga att upptäcka och utreda hatbrott⁴⁰ och gjort satsningar för att stärka arbetet, bland annat genom att starta två särskilda hatbrottsgrupper: en större i Stockholm och en något mindre i Malmö.⁴¹ De jobbar med att utreda brott med möjliga hatmotiv och arbetar förebyggande genom dialog med aktörer ur utsatta grupper, håller utbildningar och finns som resurs för andra enheter.

Arbets sättet är relativt nytt och det är svårt att mäta resultat av arbetet hittills. Flera med insyn i polisens arbete vittnar om att hatbrottsarbete har låg status inom myndigheten eftersom det ofta rör vardagsbrott med en svårutredd motivbild och låga straff och därför inte blir högprofilerade. En berättar att redan polisaspiranter ser hatbrottsutbildningen som något som inte spelar särskilt stor roll senare i arbetet.

Vissa menar att alla utredare hos polisen bör ha kompetens att utreda eventuella hatbrottsmotiv och oroas över att hatbrottsgruppernas existens kan göra att andra inom kåren inte känner att de behöver ha den kunskapen själva. Andra vi talat med ser fördelar i att ha specifika enheter som jobbar med frågan då ett möjligt hatbrott alltid blir prioriterat hos hatbrottsgrupper. Samtidigt menar några att kunskaperna behöver höjas även inom hatbrottsgrupperna.

Stora förtroendeproblem mellan utsatta och polismyndighet

Några av de civilsamhällesaktörer vi pratat med har en god erfarenhet av samarbete med hatbrottsutredare och uppskattar att det finns en särskild grupp att vända sig till – där detta alltså finns. Men många aktivister vittnar också om svårigheten att få personer att vilja samar-

beta med polisen i dialog- och förtroendeskapande möten – inte minst då en del upplever polismakten som en del av diskriminerande strukturer i samhället, dvs. som ett hot mot dem själva. Relationerna med civilsamhället beskrivs av poliser som ömtåliga och det förtroende som byggts upp under en tid kan snabbt raderas när överträdelser på andra håll inom polisen avslöjas.

”Det är kontraproduktivt att skuldbelägga polisen som ett kollektiv och beskylla hela kåren för att vara rasister. Att det finns reella problem med arbetsätt och diskriminerande strukturer inom myndigheten är ett faktum, men det är viktigt att också framhålla det positiva och kunna nyansera bilden om det förtroendebyggande arbetet ska kunna fortsätta.”

Bilden om hur det dialogarbetet fungerar mellan polisen och civilsamhället är tvärdelad beroende på vem du frågar. Vissa aktivister uppger att det finns goda relationer medan andra menar att det knappt förs något förebyggande arbete med utsatta grupper trots att de riskerar att drabbas för brott.

Något som många tycker behöver förbättras är kommunikationen om polisens hatbrottsarbete. För att kunskapen om hatbrott och vart en person som blivit utsatt kan vända sig ska bli bättre, är det viktigt att det finns lättillgänglig information. Här finns stora brister. Information finns på polisens hemsida och hatbrottsgrupperna arbetar förebyggande med att kontakta vissa företrädare för föreningar samt genom att dela ut flygblad på olika evenemang. Men detta når bara en bråkdel av potentiellt berörda personer. Få känner överhuvudtaget till att Rikspolisstyrelsen förra året fick uppdraget att utveckla arbetet mot hatbrott – bilden har snarare varit och är fortfarande att polisen inte gör något åt hatbrott.

De flesta är på det klara med att det finns stora förtroendeproblem mellan personer som tillhör utsatta minoriteter och polismyndigheten. Delvis beror det på hur människor uppfattar enskilda polisers attityd till dem (i sitt närområde) och delvis grundar det sig på särskilda händelser som blottlagt rasism inom myndigheten.

Etnisk profilering, eller rasprofilering som det också benämns, innebär kategorisering av enskilda personer utifrån deras yttre egenskaper och ett särskiljande och missgynnande utifrån det. Till exempel kan

det ske genom att polisen får befogenheter att kontrollera och visitera personer huvudsakligen utifrån deras utseende, hudfärg eller annat som markerar en viss gruppstillhörighet. Detta kallas diskriminerande etnisk profilering.⁴² En del vi pratat med vittnar om just sådana upplevelser.

”Det är fel att vi har ett rättsväsende där polisen kollar och ser hur du ser ut och stoppar dig. Det är ju mot demokrati och mänskliga rättigheter.”

”Vi afrosvenskar litar inte alltid på polisen då bemötandet vid anmälningarna utsätter oss för flera kränkningar och förminskning...”

Många upplever att det finns en homogen representation inom poliskåren. Detta påverkar rimligtvis arbetet, menar de, och skapar maktstrukturer som missgynnar personer som sällan representeras. Studier bekräftar också detta. Bland annat visade en amerikansk studie att antalet gripanden sjönk med 10 procent när de poliser som patrullerade motsvarade ett områdes befolkningsammansättning utifrån ”ras” eller ursprung.⁴³

Avslöjandet 2013 av Skånepolisens register med över tusentals romer och deras anhöriga, däribland avlidna och barn under ett år, förde upp frågan om rasistiska strukturer inom polisen på agendan. I dagsläget arbetar människorättsjurister med att få till stånd en stämning av staten men än så länge är svaret från statens sida att registret inte grundat sig i etnicitet. Oavsett är händelsen något som påverkat mångas bild av hur polisen arbetar och förhåller sig till personer som tillhör minoritetsgrupper. Registret har hindrat hatbrottspoliser att på ett trovärdigt sätt arbeta med att bygga förtroende. Som en enskild polis säger: *”Det är problematiskt att säga att alla poliser är rasister, särskilt som vi inte hade något att göra med registret. Men det spelar liten roll för bilden av oss hos de som fått sina grundläggande rättigheter kränkta.”*

Att känna till sina rättigheter är också en rättighet

77

Baserat på samtalen vi haft går det att konstatera att det finns en hel del samstämmighet när det kommer till hur personer upplever diskriminering och exkludering baserat på sin minoritetsställning och inom vilka delar av samhället det många gånger sker. Det gäller dels hur skolan arbetar på olika nivåer, förståelsen av DO:s uppgift och hur möjligheterna att få upprättelse för hatbrott och diskriminering ser ut. Eftersom så många personer med olika grupptillhörighet upplever liknande problem går det inte att ignorera, eller försöka isolera det till enskilda händelser eller hänvisa till specifika gruppers villkor.

Lagar blir tandlösa om de inte går att åberopa. Får en person inte sin diskrimineringsanmälan utredd kan den uppleva att den inte tas på allvar och att det inte är någon idé att anmäla. Utifrån ett upprättelseperspektiv är det därför viktigt att försöka förändra den situationen

– antingen genom att fler anmälningar utreds hos DO, eller genom att myndigheten blir mycket tydligare med varför utsatta ombeds anmäla. Annars kan DO bli en aktör som själv bidrar till människors känsla av att vara missgynnade och utsatta för kränkningar. Kommunikationen från DO behöver bli tydligare med vad det betyder att ett fall inte drivs – vilket inte nödvändigtvis innebär att diskriminering inte skett.

Det har framkommit att många är osäkra på vad som kan utgöra hatbrott och inte, samt hur det påverkar en brottsanmälan och möjligt straff. Kommunikation från polisen behöver bli tydligare för se till att kunskapen verkligen når ut till de som riskerar att drabbas. Polisens och övriga rättsväsendets hatbrottsarbete behöver också bli mer transparent.

Det finns en tydlig uppfattning hos många vi pratat med att det inom poliskåren finns problem med rasistiska attityder och en oro över vad en homogen poliskår kan betyda för hur arbetet bedrivs. Det faktum att ingen ännu hållits ansvarig för Skånepolisens register är ett stort bekymmer som gör det svårt för människor att känna tilltro till att deras rättigheter skyddas av staten, när det tvärtom är så att deras rättigheter tycks kränkas utan vidare repressalier.

Denna undersökning ringar in några av statens utmaningar för att vi på sikt ska få ett samhälle där alla har lika villkor och möjligheter. Den rättslöshet som i praktiken råder när människor har minimala möjligheter att få upprättelse på laglig väg är inte acceptabel. Det är det offentliga ansvar att se till att motverka detta och i grunden säkerställa att alla medborgare har lika villkor och värdighet.

Men det offentliga och statliga ansvaret är förstås inte allt. Olika aktörer i civilsamhället kan utgöra en mycket viktig roll, dels för att vara en förtroendelänk mellan det offentliga Sverige och dess invånare och dels genom att vara en plattform för människor att mötas och utarbeta alternativa strategier och hitta vägar till upprättelse. Här finns möjligheter till att samverka mellan aktörer och utöva påtryckning för att få igenom förändringar.

För att kunna hävda ens rättigheter och söka upprättelse när de kränks är kunskaper nödvändiga. Det behövs riktade och skraddarsydds insatser för att nå fram med relevant kunskap till de som bäst behöver den.

Samtalet är en enkel metod för kunskapsutbyte. Det har vi tagit fasta på inom ramen för detta projekt.⁴⁴

Det är först när kunskap delas som motståndsstrategier kan utvecklas.

Referenser

Skriftliga källor

Rapporter, statliga utredningar och andra skrivelser

Brottsförebyggande rådet (2015), *Hatbrott 2014*, Rapport 2015:13

Brottsförebyggande rådet (2014), *Hatbrott 2013*, Rapport 2014:14

Brottsförebyggande rådet (2010), *Hatbrott 2009*, Rapport 2010:12

Brottsförebyggande rådet (2009), *Hatbrott 2008*, Rapport 2009:10

Centrum mot Rasism (2011), *Vart tog rättigheterna vägen? – En kartläggning av upplevelser av diskriminering och rasism bland personer med somalisk bakgrund i Sverige*, Vicotria Kawesa et al

Diskrimineringsombudsmannen (2014), *Delar av mönster. En analys av upplevelser av diskriminering och diskriminerande processer.*

Rapport. 2014:1, Stockholm: DO

Diskrimineringsombudsmannen (2012), *Romers rättigheter – diskriminering, vägar till rättigheter och hur juridiken kan bidra till att förändra livsvillkoren för romer.*

Diskrimineringsombudsmannen (2012), *Statistikens roll i arbetet mot diskriminering*

Diskrimineringsombudsmannen (2010), *Upplevelser av diskriminering – en sammanfattande rapport samt analys baserad på en kvalitativ undersökning av upplevd diskriminering*

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2007), *Att färgas av Sverige – upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*, Viktorija Kalonaitytė, Victoria Kawesa, Adiam Tedros

Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2014
Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2011
European Commission (2012) *Discrimination in the EU in 2012*, Special Eurobarometer 393
Europeiska kommissionen (2012), *Diskriminering i EU 2012*, Eurobarometer 77.4 Resultat för Sverige
European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (2006), *Muslims in the European Union – Discrimination and Islamophobia*, EUMC
European Union Agency for Fundamental Rights (2010), *Mot ett effektivare polisarbete. Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*. Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå
Forum för levande historia (2011), *Antisemitism och islamofobi – utbredning, orsaker och preventivt arbete*, B Löwander & M Hagström Gardell, Mattias (2010), *Islam och muslimer i Sverige – en utvärdering av 30 projekt finansierade av arvsfonden 1994–2006*, Arvsfonden.
Hydén, Sophie, Lundberg, Anna (2002), *Inre utlänningskontroller i Schengens Sverige – dilemma i polisens arbete*, Campus Norrköping/Linköpings universitet
Mångkulturellt centrum (2014), *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*, Botkyrka
Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott: En kunskapsöversikt*, Klas Borell, Stockholm.
Oxford research & Diskrimineringsombudsmannen (2013), *Forskning om utsatthet hos förmodade muslimer och islamofobi i Sverige. En översikt av forskning publicerad vid universitet och högskolor i Sverige sedan år 2003*
Polisen, Utvecklingsavdelningen (2015), *Återredovisning av regeringsuppdraget beträffande hatbrott*. Ansvarig: Håkan Sandahl
Regeringsbeslut Ju2014/1684/PO
Rikspolisstyrelsen (2013), *Inspektion av polismyndigheternas förmåga att upptäcka och utreda hatbrott*, Tillsynsrapport 2013:4
SOU 2005:69, *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering*, Masoud Kamali, Stockholm
SOU 2006:21, *Mediernas roll – Vi och Dom, Mediernas roll för den strukturella diskrimineringen*, Red: Leonor Camauër, Stig Arne Nohrstedt, Stockholm

SFS 2008:567 Diskrimineringslag
SFS 2008:568 Lag om Diskrimineringsombudsmannen
Tiby, Eva (2009), *Upplevelser av utsatthet för hatbrott*, Artikel

Elektroniska källor

Expo Idag, *Rapport: tolerant trend bland elever*, URL: http://expo.se/2014/rapport-tolerant-trend-bland-elever_6674.html
Hämtat 2015-10-19

Expo Idag, *Regeringens riktlinjer till polisen om hatbrott*, URL: http://expo.se/2014/regeringens-riktlinjer-till-polisen-om-hatbrott_6428.html
Hämtat 2015-10-19

Dagens Nyheter, *Registreringen av romer*, URL: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/niklas-orrenius-i-registret-finns-musiker-fritidspolitiker-forfattare-debattorer-och-massor-av-vanliga-familjer/>
Hämtat 2015-10-19

DO:s hemsida, *Vad gör DO med anmälningar?*, URL: <http://www.do.se/att-anmala/vad-gor-do-med-anmalningar/>
Hämtat 2015-10-19

DO:s hemsida, *Att anmäla*, URL: <http://www.do.se/att-anmala/>
Hämtat 2015-10-19

Dagens juridik URL: <http://www.dagensjuridik.se/2014/10/ssr-det-behovs-ytterligare-en-ombudsman-oronmarkt-arbetslivet>
Hämtat 2015-10-19

Lika unika, URL <http://www.likaunika.org/diskriminering-ar-diskriminering.html>
Hämtat 2015-10-19

My News Desk, *För många undantag riskerar göra diskrimineringslagen tandlös anser FUB*, URL: <http://www.mynewsdesk.com/se/fub/pressreleases/foer-maanga-undantag-riskerar-goera-diskrimineringslagen-tandloes-anser-fub-1013884>
Hämtat 2015-10-19

Polistidningen, *Hatbrott osynliga i regleringsbrev*, URL: <http://polistidningen.se/2012/01/hatbrotten-osynliga-i-regleringsbrev/>
Hämtat 2015-10-19

Polisens hemsida, *Hatbrott- polisens arbete*, URL: <https://polisen.se/Om-polisen/Olika-typer-av-brott/Hatbrott/>
Hämtat 2015-10-19

Riksdagen, *Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering*, URL: <http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/utskottens-dokument/betankanden/arenden/201314/au8/>

Svenska Dagbladet, *Prioritera arbete mot hatbrott*, URL: <http://www.svd.se/prioritera-arbete-mot-hatbrott> Hämtat 2015-10-19
Svenska Dagbladet, *Mer polisresurser mot hatbrott*, URL: <http://www.svd.se/mer-polisresurser-mot-hatbrott> Hämtat 2015-10-19
SVT Nyheter Väst, *Polisen får hatbrottsgrupp*, URL: <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vast/polisen-far-hatbrottsgrupp> 2015-10-19

Vidare läsning och fördjupning

Ahmed, Ali & Hammarstedt, Mats (2007), *Diskriminering på bostadsmarknaden, Effekten av att heta Mohammed*, Ekonomisk debatt #6 årgång 35

Bachner, Henrik (2010), *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*, Natur och Kultur

Brottsförebyggande rådet (2008), *Diskriminering i rättsprocessen – om missgynnande av personer med utländsk bakgrund*, Rapport 2008:4

Brottsoffermyndigheten (2007), *Ett viktologiskt forskningsprogram – Rättigheter och motstånd*, Umeå

Brottsoffermyndigheten (2007), *Offer för hatbrott – vad har gjorts och vad kan förbättras*, Umeå

Cederberg, Irka (2010), *Född fördömd Romerna – ett europeiskt dilemma*, Stockholm: Leopard förlag

Densert, Karolina (1999), *Hatbrott mot homosexuella. En studie av homosexuellas utsatthet och skydd i samhället*, Examensarbete vid Juridiska fakulteten, Lunds Universitet

Ds 2014:8, *Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*, Stockholm

European Network Against Racism (2014), *Racist crime in Europe ENAR Shadow Report 2013 – 2014*, Ojeaku Nwabuzo

European Union Agency for Fundamental Rights (2013), *Discrimination and hate crime against Jews in Member States, experiences and perceptions of antisemitism*, Vienna

European Union Agency for Fundamental Rights (2013), *Judars erfarenheter av diskriminering och hatbrott i EU:s medlemsstater*, Faktablad

European Union Agency for Fundamental Rights (2012), *Antisemitism: Summary overview of the situation in the European Union 2001–2012*, Vienna

- Forum för levande historia (2014), *Tid för tolerans*, Stockholm
- Forum för levande historia (2010), *Den mångtydiga intoleransen – en studie av gymnasieungdomars attityder 2009/2010*, Stockholm
- Gardell, Mattias (2011), *Islamofobi*, Stockholm: Leopard förlag
- Granström, Görel (2010), *Hur hanteras hatbrott i det juridiska systemet?*, Samhällsvetenskapliga fakulteten, Juridiska institutionen, Umeå universitet
- Hazell, Bo (2011), *Resandefolket: från tattare till traveller*, Stockholm: Ordfront förlag
- Heber, Anita (2007), *Var rädd om dig! Rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress*, Kriminologiska institutionens avhandlingsserie, Stockholms universitet
- Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (2012), *Vad är rätt profil för att få ett jobb? En experimentell studie av rekryteringsprocessen*, Rapport 2012:13
- Joint submission to the UN Universal Periodic Review of Sweden 21st Session of the UPR Working Group of Human Rights Council January/February 2015 (2014), Westeson, Johanna, Civil Rights Defenders
- Malm, Andreas (2011), *Hatet mot muslimer*, Stockholm: Bokförlaget Atlas
- Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2014), *Främlingsfientliga handlingar mot trossamfund. En kartläggning av religiösa grupper och individers utsatthet i Sverige 2014*
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering (2007), *Att färgas av Sverige – upplevelser av diskriminering och rasism bland ungdomar med afrikansk bakgrund i Sverige*, Viktorija Kalonaitytė, Victoria Kawesa, Adiam Tedros
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*, DO:s rapportserie 2008:2
- Otterbeck, Jonas (2000), *Islam, muslimer och den svenska skolan*, Studentlitteratur AB
- RFSL – Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (2013), *Misstro – om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser och vad som behöver förändras*, Kuno, Sofia, Sjöström, Kina, Sandin, Niclas et al

- Selling, Jan (2014), *Svensk antiziganism: fördomens kontinuitet och förändringens förutsättningar*, Jan Selling kulturproduktion
Skr. 2011/12:56, *En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032*, Stockholm
- SOU 2010:55, *Romers rätt – en strategi för romer i Sverige*, Stockholm
- Svensk dokumentär (2014), *Raskortet – en film att vara svart i Sverige*,
Föreningen Film för Framtiden, Producent: Malin Holmberg-Karim
Regi: Osmond Karim
- Thomasson, Fredrik (2013), *32 piskrapp vid quatre piquets. Svensk rättvisa och slavlagar på Saint Barthélemy*, Historielärarnas förenings
årsskrift
- United Nations General Assembly, *Report of the Working Group of Experts on People of African Descent on its sixteenth session*, Mission to Sweden, A/HRC/30/56/Add.2
- Westin, Charles & Nilsson Angela (2009), *Attityder och bemötande problem inom polisen*, rapport till Rikspolisstyrelsen

Bilagor

Utdrag ur Diskrimineringslagen

Straffskärpningsregeln

Hets mot folkgrupp

Olaga diskriminering

Utdrag ur Diskrimineringslag (2008:567)

89

SFS nr: 2008:567

Departement/myndighet: Kulturdepartementet

Utfärdad: 2008-06-05

Ändrad: t.o.m. SFS 2014:958

Källa: Regeringskansliet / Lagrummet

1 kap. Inledande bestämmelser

2 kap. Förbud mot diskriminering och repressalier

3 kap. Aktiva åtgärder

4 kap. Tillsyn

5 kap. Ersättning och ogiltighet

6 kap. Rättegången

Övergångsbestämmelser

I kap. Inledande bestämmelser

Lagens ändamål

1 § Denna lag har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.
Lag (2014:958)

Lagens innehåll

2 § Lagens första kapitel innehåller definitioner och andra inledande bestämmelser. I andra kapitlet finns bestämmelser om förbud mot diskriminering och repressalier. I tredje kapitlet finns bestämmelser om aktiva åtgärder. I fjärde kapitlet finns bestämmelser om tillsyn. I femte kapitlet finns bestämmelser om ersättning och ogiltighet. I sjätte kapitlet finns bestämmelser om rättegången.

Lagen är tvingande

3 § Ett avtal som inskränker någons rättigheter eller skyldigheter enligt denna lag är utan verkan i den delen.

Diskriminering

4 § I denna lag avses med diskriminering

1. direkt diskriminering: att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas, har behandlats eller skulle ha behandlats i en jämförbar situation, om

missgynnandet har samband med kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder,

2. indirekt diskriminering: att någon missgynnas genom tillämpning av en bestämmelse, ett kriterium eller ett förfaringsätt som framstår som neutralt men som kan komma att särskilt missgynna personer med visst kön, viss könsöverskridande identitet eller uttryck, viss etnisk tillhörighet, viss religion eller annan trosuppfattning, viss funktionsnedsättning, viss sexuell läggning eller viss ålder, såvida inte bestämmelsen, kriteriet eller förfaringsättet har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet,

3. bristande tillgänglighet: att en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att sådana åtgärder för tillgänglighet inte har vidtagits för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning som är skäligen utifrån krav på tillgänglighet i lag och annan författning, och med hänsyn till

- de ekonomiska och praktiska förutsättningarna,
- varaktigheten och omfattningen av förhållandet eller kontakten mellan verksamhetsutövaren och den enskilde, samt
- andra omständigheter av betydelse,

4. trakasserier: ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder,

5. sexuella trakasserier: ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet,

6. instruktioner att diskriminera: order eller instruktioner att diskriminera någon på ett sätt som avses i 1–5 och som lämnas åt någon som står i lydnds- eller beroendeförhållande till den som lämnar ordern eller instruktionen eller som gentemot denna åtagit sig att fullgöra ett uppdrag. *Lag (2014:958)*

Kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder

5 § I denna lag avses med

1. kön: att någon är kvinna eller man,
2. könsöverskridande identitet eller uttryck: att någon inte identifierar sig som kvinna eller man eller genom sin klädsel eller på annat sätt ger uttryck för att tillhöra ett annat kön,
3. etnisk tillhörighet: nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande,
4. funktionsnedsättning: varaktiga fysiska, psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar av en persons funktionsförmåga som till följd av en skada eller en sjukdom fanns vid födelsen, har uppstått därefter eller kan förväntas uppstå,
5. sexuell läggning: homosexuell, bisexuell eller heterosexuell läggning, och
6. ålder: uppnådd levnadslängd.

Även den som avser att ändra eller har ändrat sin könstillhörighet omfattas av diskrimineringsgrunden kön. *Lag (2014:958)*

2 kap. Förbud mot diskriminering och repressalier

Arbetslivet

Diskrimineringsförbud

1 § En arbetsgivare får inte diskriminera den som hos arbetsgivaren

1. är arbetstagare,
2. gör en förfrågan om eller söker arbete,
3. söker eller fullgör praktik, eller
4. står till förfogande för att utföra eller utför arbete som inhyrd eller inlånad arbetskraft.

Förbudet mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet gäller inte i fråga om den som gör en förfrågan om arbete. Den som i arbetsgivarens ställe har rätt att besluta i frågor som rör någon som avses i första stycket ska likställas med arbetsgivaren.

Lag (2014:958)

2 § Förbudet i 1 § hindrar inte

1. särbehandling som föranleds av en egenskap som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna om, vid beslut om anställning, befordran eller utbildning för befordran, egenskapen på grund av arbetets natur eller det sammanhang där arbetet utförs utgör ett verkligt och avgörande yrkeskrav som har ett berättigat syfte och kravet är lämpligt och nödvändigt för att uppnå syftet,
2. åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män och som avser annat än löne- eller andra anställningsvillkor,
3. tillämpning av åldersgränser för rätt till pensions-, efterlevande- eller invaliditetsförmåner i individuella avtal eller kollektivavtal, eller
4. särbehandling på grund av ålder, om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier

3 § Om en arbetsgivare får kännedom om att en arbetstagare anser sig i samband med arbetet ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier av någon som utför arbete eller fullgör praktik hos arbetsgivaren, är arbetsgivaren skyldig att utreda omständigheterna kring de uppgivna trakasserierna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden.

Skyldigheten gäller också i förhållande till den som fullgör praktik eller utför arbete som inhyrd eller inlånad arbetskraft.

Uppgift om meriter

4 § Om en arbetssökande inte har anställts eller tagits ut till anställningsintervju, eller om en arbetstagare inte har befordrats eller tagits ut till utbildning för befordran, ska sökanden på begäran få en skriftlig uppgift av arbetsgivaren om vilken utbildning, yrkeserfarenhet och andra meriter den hade som togs ut till anställningsintervjun eller som fick arbetet eller utbildningsplatsen.

Utbildning

Diskrimineringsförbud

5 § Den som bedriver verksamhet som avses i skollagen (2010:800) eller annan utbildningsverksamhet (utbildningsanordnare) får inte diskriminera något barn eller någon elev, student eller studerande som deltar i eller söker till verksamheten. Anställda och uppdragstagare i verksamheten ska likställas med utbildningsanordnaren när de handlar inom ramen för anställningen eller uppdraget. *Lag (2014:958)*

6 § Förbudet i 5 § hindrar inte 1. åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män vid tillträde till annan utbildning än sådan som avses i skollagen (2010:800),

2. tillämpning av bestämmelser som tar hänsyn till ålder i fråga om utbildning i förskolan, förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan eller fritidshemmet, eller sådan pedagogisk verksamhet som avses i 25 kap. skollagen, eller

3. särbehandling på grund av ålder, om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Förbudet hindrar inte heller att en folkhögskola eller ett studieförbund vidtar åtgärder som är ett led i strävanden att främja lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. *Lag (2010:861)*

Skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier

7 § Om en utbildningsanordnare får kännedom om att ett barn eller en elev, student eller studerande som deltar i eller söker till utbildningsanordnarens verksamhet anser sig i samband med verksamheten ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier, är utbildningsanordnaren skyldig att utreda omständigheterna kring de uppgivna trakasserier och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden.

Uppgift om meriter

8 § Om en sökande har nekats tillträde till en utbildning, eller inte tagits ut till prov eller intervju om sådant förfarande tillämpas vid antagningen, ska sökanden på begäran få en skriftlig uppgift av utbildningsanordnaren om vilken utbildning eller andra meriter den hade som blev antagen till utbildningen eller togs ut till provet eller intervjun.

Arbetsmarknadspolitisk verksamhet och arbetsförmedling utan offentligt uppdrag

9 § Diskriminering av arbetssökande eller arbetstagare är förbjuden i fråga om arbetsmarknadspolitisk verksamhet och arbetsförmedling utan offentligt uppdrag.

Förbudet hindrar dock inte

1. åtgärder som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män eller lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet, eller
  2. särbehandling på grund av ålder, om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.
- Start eller bedrivande av näringsverksamhet samt yrkesbehörighet

10 § Diskriminering är förbjuden i fråga om

1. ekonomiskt stöd, tillstånd, registrering eller liknande som behövs eller kan ha betydelse för att någon ska kunna starta eller bedriva näringsverksamhet, och
2. behörighet, legitimation, auktorisation, registrering, godkännande eller liknande som behövs eller kan ha betydelse för att någon ska kunna utöva ett visst yrke.

Förbuden hindrar inte särbehandling på grund av ålder, om den har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

Förbudet i första stycket 1 hindrar inte heller åtgärder i fråga om stöd som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män eller lika rättigheter och möjligheter oavsett etnisk tillhörighet.

Medlemskap i vissa organisationer

11 § Diskriminering är förbjuden i fråga om

1. medlemskap eller medverkan i en arbetstagarorganisation, arbetsgivarorganisation eller yrkesorganisation, och
2. förmåner som en sådan organisation tillhandahåller sina medlemmar.

Förbudet hindrar inte att en organisation tillhandahåller medlemmar av ena könet förmåner som är ett led i strävanden att främja jämställdhet mellan kvinnor och män.

Varor, tjänster och bostäder m.m.

12 § Diskriminering är förbjuden för den som

1. utanför privat- och familjelivet tillhandahåller varor, tjänster eller bostäder till allmänheten, eller
2. anordnar en allmän sammankomst eller en offentlig tillställning.

Den som i förhållande till allmänheten företräder den som avses i första stycket ska likställas med denne. *Lag (2012:483)*

12 a § Förbudet mot diskriminering i 12 § som har samband med kön hindrar inte att kvinnor och män behandlas olika i fråga om tjänster eller bostäder, om det har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet.

För försäkringstjänster gäller dock att enskilda personers försäkringspremier eller försäkringsersättningar inte får skilja sig åt mellan

kvinnor och män utifrån beräkningar baserade på kön. Trots detta får, om villkoren i första stycket är uppfyllda, en persons könstillhörighet påverka bedömningen av andra faktorer som beräkningar av försäkringspremier baseras på. *Lag (2012:673)*

12 b § Förbudet mot diskriminering i 12 § som har samband med ålder

1. hindrar inte tillämpning av bestämmelser i lag som föreskriver viss ålder,
2. gäller inte tillhandahållande av försäkringstjänster,
3. hindrar inte tillämpning av nedre åldersgränser för tillträde till serveringsställen för yrkesmässigt bedriven servering av spritdrycker, vin, starköl och andra jästa alkoholdrycker för vilka näringsidkaren har serveringstillstånd, och
4. hindrar inte heller annan särbehandling på grund av ålder om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet. *Lag (2012:673)*

12 c § Förbudet mot diskriminering i form av bristande tillgänglighet i 12 § första stycket 1 gäller inte

1. i fråga om bostäder,
2. för privatpersoner,
3. för företag som vid det senaste kalenderårsskiftet sysselsatte färre än tio arbetstagare, och
4. om det i fråga om tillhandahållande av varor och tjänster krävs åtgärder i fråga om fastigheter och byggnadsverk som går utöver de krav på tillgänglighet och användbarhet som har ställts i bygglov eller startbesked för den aktuella fastigheten eller byggnadsverket enligt plan- och bygglagen (2010:900) eller äldre motsvarande bestämmelser och enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av dessa bestämmelser. *Lag (2014:958)*

Hälso- och sjukvården samt socialtjänsten m.m.

13 § Diskriminering är förbjuden i fråga om

1. hälso- och sjukvård och annan medicinsk verksamhet,
2. verksamhet inom socialtjänsten, och
3. stöd i form av färdtjänst och riksfärdtjänst och bostadsanpassningsbidrag. *Lag (2012:673)*

13 a § Förbudet mot diskriminering i 13 § 1 och 2 som har samband med kön hindrar inte att kvinnor och män behandlas olika, om det har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet. *Lag (2012:673)*

13 b § Förbudet mot diskriminering i 13 § som har samband med ålder hindrar inte

1. tillämpning av bestämmelser i lag som föreskriver viss ålder, eller
2. annan särbehandling på grund av ålder om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet. *Lag (2012:673)*

Socialförsäkringssystemet, arbetslöshetsförsäkringen och studiestöd

14 § Diskriminering är förbjuden i fråga om

1. socialförsäkringen och anslutande bidragssystem,
2. arbetslöshetsförsäkringen, och
3. statligt studiestöd.

Lag (2012:673)

14 a § Förbudet mot diskriminering i 14 § 1 som har samband med kön hindrar inte tillämpning av bestämmelser i lag om änkepension, hus-trutillägg eller utbetalning av barnbidrag. *Lag (2012:673)*

14 b § Förbudet mot diskriminering i 14 § som har samband med ålder hindrar inte

1. tillämpning av bestämmelser i lag som föreskriver viss ålder, eller
2. annan särbehandling på grund av ålder om särbehandlingen har ett berättigat syfte och de medel som används är lämpliga och nödvändiga för att uppnå syftet. *Lag (2012:673)*

Värnplikt och civilplikt

Värnplikt och civilplikt samt annan motsvarande militär utbildning inom Försvarsmakten

15 § Diskriminering är förbjuden

1. vid mönstring eller annan utredning om personliga förhållanden enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt samt vid inskrivning för och under fullgörande av värnplikt eller civilplikt, samt

2. vid antagningsprövning till samt under fullgörande av annan motsvarande militär utbildning inom Försvarmakten.

Förbudet gäller dock inte diskriminering som har samband med ålder.

Förbudet hindrar inte heller tillämpning av bestämmelser om att en totalförsvarspliktig inte ska kallas till mönstring eller inkallas till värnplikt eller civilplikt om han eller hon hänvisar till sin anslutning till visst religiöst samfund. *Lag (2010:464)*

Skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier

16 § Om en myndighet eller en organisation som omfattas av förbudet i 15 § får kännedom om att en person som söker till eller deltar i utbildning eller annan verksamhet som anges i bestämmelsen anser sig i samband därmed ha blivit utsatt för trakasserier eller sexuella trakasserier, är myndigheten eller organisationen skyldig att utreda omständigheterna kring de uppgivna trakasserierna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra trakasserier i framtiden. Första stycket gäller dock inte trakasserier som har samband med ålder. *Lag (2010:464)*

Offentlig anställning

17 § Diskriminering är förbjuden även i andra fall än som avses i 5 eller 9–15 §§ när den som helt eller delvis omfattas av lagen (1994:260) om offentlig anställning

1. bistår allmänheten med upplysningar, vägledning, råd eller annan sådan hjälp, eller

2. på annat sätt i anställningen har kontakter med allmänheten.

Lag (2012:673)

Förbud mot repressalier

18 § En arbetsgivare får inte utsätta en arbetstagare för repressalier på grund av att arbetstagaren

1. anmält eller påtalat att arbetsgivaren handlat i strid med lagen,

2. medverkat i en utredning enligt lagen, eller

3. avvisat eller fogat sig i arbetsgivarens trakasserier eller sexuella trakasserier.

Förbudet gäller också i förhållande till den som hos arbetsgivaren

1. gör en förfrågan om eller söker arbete,

2. söker eller fullgör praktik, eller
3. står till förfogande för att utföra eller utför arbete som inhyrd eller inlånad arbetskraft.

Den som i arbetsgivarens ställe har rätt att besluta i frågor som rör någon som avses i första eller andra stycket ska likställas med arbetsgivaren.

19 § Den som påstås ha handlat i strid med bestämmelserna i 2 kap. 5, 7, 9, 10, 11, 12, 12 a, 13, 14, 15, 16 eller 17 § eller 3 kap. 15 eller 16 §, får inte utsätta en enskild person för repressalier på grund av att han eller hon

1. anmält eller påtalat ett sådant handlande,
2. medverkat i en utredning enligt lagen, eller
3. avvisat eller fogat sig i trakasserier eller sexuella trakasserier från den som påstås ha diskriminerat. *Lag (2012:483)*

Hatbrottslagstiftning

"Straffskärpningsregeln" **Brottsbalken 29 kap § 2 p 7**

2 § Som försvårande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas

7. om ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller annan liknande omständighet. *Lag (2010:370)*

"Hets mot folkgrupp" **Brottsbalken 16 kap § 8**

8 § Den som i uttalande eller i annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om meddelandet haft ett särskilt hotfullt eller kränkande innehåll och

spritts till ett stort antal personer på ett sätt som varit ägnat att väcka betydande uppmärksamhet. *Lag (2002:800)*

”Olaga Diskriminering” Brottsbalken 16 kap § 9

9 § En näringsidkare som i sin verksamhet diskriminerar någon på grund av hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att inte gå honom eller henne till handa på de villkor som näringsidkaren i sin verksamhet tillämpar i förhållande till andra, ska dömas för olaga diskriminering till böter eller fängelse i högst ett år.

Vad som sägs i första stycket om en näringsidkare tillämpas också på den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsidkares vägnar samt på den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag.

För olaga diskriminering döms även anordnare av allmän sammankomst eller offentlig tillställning och medhjälpare till sådan anordnare, om han eller hon diskriminerar någon på grund av hans eller hennes ras, hudfärg, nationella eller etniska ursprung eller trosbekännelse genom att vägra honom eller henne tillträde till sammankomsten eller tillställningen på de villkor som gäller för andra.

Om någon som avses i första-tredje styckena på sätt som där sägs diskriminerar annan på grund av hans eller hennes sexuella läggning, döms likaledes för olaga diskriminering. *Lag (2008:569)*

Fotnoter

¹ Berättelserna häri har förutom denna skrift även legat till grund för en studiecirkelserie om rättigheter, diskriminering och hatbrott som utvecklats och genomförs under 2015 och början av 2016 tillsammans med föreningsaktiva och informella ledare i lokalsamhällen. Ambitionen med studiecirkelarna är ömsesidigt lärande och att hitta och skapa strategier för upprättelse genom bland annat organisering och påverkansarbete.

² SOU 2005:69, *Sverige inifrån. Röster om etnisk diskriminering*, s 29–30.

³ European Commission (2012) *Discrimination in the EU in 2012*, Special Eurobarometer 393, Eurobarometer 77.4 Resultat för Sverige.

⁴ Ibid.

⁵ Med diskussionen vill vi understryka att valet av personer och grupper givetvis påverkats av våra egna och av andras idéer och definitioner av vad som utgör synlighet och utsatthet.

⁶ Hade mer tid funnits hade även personer tillhörande de nationella minoriteterna tornedalingar och sverigefinnar samt svenskasiater och personer inom kristna minoriteter inkluderats – men i det har saknats tillräckliga samtalsunderlag för att på ett tillfredställande sätt kunna identifiera och diskutera några grupp-specifika utmaningar och behov.

⁷ Det står inte direkt i straffskärpningsregeln (se bilaga) att transpersoner omfattas men lydelsen ”...eller annan liknande omständighet” ger utrymme för att inkludera även transfobiska motiv (se Prop. 2001/02:59). Baserat på detta inräknar Brå transfobiska motiv i hatbrottsstatistiken.

⁸ Se Bilaga för hatbrottslagstiftningen.

⁹ Brå (2015), Hatbrott 2014, s 8, 32 (n.b. självrapporterad utsatthet enligt NTU 2014 avser utsatthet under föregående år, dvs. 2013, därför jämförs med fördel siffrorna med statistik över polisanmälda hatbrott från 2013.).

¹⁰ Se Bilaga för utdrag ur Diskrimineringslagen (2008:567)

¹¹ Samhällsområdena som omfattas är; Arbetsliv, Utbildning, Arbetsmarknadspolitisk verksamhet (som arbetsförmedling), Varor, tjänster och bostäder, Hälso- och sjukvård samt socialtjänst, Samhällsservice (som socialförsäkring, arbetslöshetsförsäkring och studiestöd), Start eller drift av näringsverksamhet, Medlemskap i vissa organisationer (som fackföreningar), Offentlig anställning samt Värnplikt och civilplikt.

¹² Diskrimineringsombudsmannen (2014), *Delar av mönster*, s 19, Tiby, Eva (2009), *Upplevelser av utsatthet för hatbrott*, s 138.

¹³ Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott: En kunskapsöversikt*, s 18.

¹⁴ Enligt Mångkulturellt Centrum (2014), *Afrofobi - en kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige* definieras afrofobi som en ”fientlighet gentemot människor som har sitt ursprung i subsahariska Afrika och som tillhör den afrikanska diasporan. Denna fientlighet kan ta sig uttryck i verbala kränkningar, rumsliga utestängningar, och fysiska angrepp liksom i rasdiskriminering på arbets- och bostadsmarknaden.”.

¹⁵ Brottsförebyggande rådet är i dagsläget den enda myndighet som använder afrofobi i sina undersökningar och började använda begreppet redan 2008. Forum för levande historia som gör återkommande attitydundersökningar kring intolerans gör det inte; vilket myndigheten kritiserats för och öppnat upp för en omvärdering. Se Expo Idag, *Rapport: tolerant trend bland elever*, URL: http://expo.se/2014/rapport-tolerant-trend-bland-elever_6674.html
Hämtat 2015-10-19

¹⁶ Mångkulturellt Centrum (2014), *Afrofobi – en kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*, s 55.

¹⁷ För fördjupning se; Ds 2014:8, *Den mörka och okända historien. Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet*, Stockholm.

¹⁸ I Sverige ingår både romer och resande i den erkända nationella minoriteten, men i Norge skiljer man exempelvis dessa grupper åt genom att ha olika typer av nationell status.

¹⁹ Ett exempel är att vissa inom den romska gruppen förbjöds att gå i skolan av staten ända in på 1960-talet, men andra inom gruppen länge kunnat ta del av svensk skolundervisning. Detsamma gäller kunskap om att resande blev särskilt utsatta för steriliseringar, medan det inte i samma utsträckning berörde andra romska grupper. Dessutom finns helt andra behov och utmaningar för nyanlända romska personer och grupper.

²⁰ Dagens Nyheter, *Registreringen av romer*, URL: <http://www.dn.se/nyheter/sverige/niklas-orrenius-i-registret-finns-musiker-fritids-politiker-forfattare-debattorer-och-massor-av-vanliga-familjer/> Hämtat 2015-10-19

²¹ Gardell, Mattias (2010), *Islam och muslimer i Sverige – en utvärdering av 30 projekt finansierade av arvsfonden 1994–2006*, Arvsfonden, s 4, 8.

²² Forum för levande historia (2010), *Antisemitism och islamofobi*, s 7, 19. Nämnden för statligt stöd till trossamfund (2012), *Islamofobiska fördomar och hatbrott: En kunskapsöversikt*, s 24.

²³ SOU 2006:21, *Mediernas roll – Vi och Dom, Mediernas roll för den strukturella diskrimineringen*, s 10, Gardell (2011), *Islamofobi*, s 9.

²⁴ Centrum mot Rasism, *Vart tog rättigheterna vägen? – En kartläggning av upplevelser av diskriminering och rasism bland personer med somalisk bakgrund i Sverige*, s 7, 8, 10, 14. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (2006), *Muslims in the European Union – Discrimination and Islamophobia*, s 14, 39.

²⁵ Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2011, s 6.

²⁶ DO:s uppdrag regleras i diskrimineringslagen (DL) och i lagen om Diskrimineringsombudsmannen, förutom diskriminering utifrån DL ska DO även utöva tillsyn över föräldraledighetslagens förbud mot missgynnande.

²⁷ DO:s hemsida, *Vad gör DO med anmälningar?*, URL: <http://www.do.se/att-anmala/vad-gor-do-med-anmalningar/> Hämtat 2015-10-19

²⁸ Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2014, s 48.

²⁹ DO:s hemsida, *Att anmäla*, URL: <http://www.do.se/att-anmala/> Hämtat 2015-10-19

³⁰ Diskrimineringsombudsmannen (2014), *Delar av mönster*, s 9.

³¹ Diskrimineringsombudsmannens årsredovisning 2014, s 27.

³² Riksdagen, *Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering*, URL: <http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/utskotens-dokument/betankanden/arenden/201314/au8/>.

- ³³ Se exempelvis Marschen för tillgänglighet, URL: www.marschen.se
- ³⁴ Lika unika, URL: <http://www.likaunika.org/diskriminering-ar-diskriminering.html> Hämtat 2015-10-19. My News Desk, *För många undantag riskera göra diskrimineringslagen tandlös anser FUB*, URL: <http://www.mynewsdesk.com/se/fub/pressreleases/foer-manga-undantag-riskerar-goera-diskrimineringslagen-tandloes-an-ser-fub-1013884> Hämtat 2015-10-19
- ³⁵ Svenska Dagbladet, *Prioritera arbete mot hatbrott*, URL: <http://www.svd.se/prioritera-arbete-mot-hatbrott> Hämtat 2015-10-19
- ³⁶ Polistidningen, *Hatbrott osynliga i regleringsbrev*, URL: <http://polistidningen.se/2012/01/hatbrotten-osynliga-i-regleringsbrev/> Hämtat 2015-10-19, Expo Idag, *Regeringens riktlinjer till polisen om hatbrott*, URL: http://expo.se/2014/regeringens-riktlinjer-till-polisen-om-hatbrott_6428.html Hämtat 2015-10-19
- ³⁷ Regeringsbeslut Ju2014/1684/PO, *Uppdrag till Rikspolisstyrelsen att utveckla arbetet mot att bekämpa hatbrott*, s 1.
- ³⁸ Se Polisen Utvecklingsavdelningen (2015), *Återredovisning av regeringsuppdraget beträffande hatbrott*. Ansvarig: Håkan Sandahl. Samt Svenska Dagbladet, *Mer polisresurser mot hatbrott*, URL: <http://www.svd.se/mer-polisresurser-mot-hatbrott> Hämtat 2015-10-19
- ³⁹ Polisen, *Hatbrott- polisens arbete*, URL: <https://polisen.se/Om-polisen/Olika-typer-av-brott/Hatbrott/> Hämtat 2015-10-19
- ⁴⁰ Rikspolisstyrelsen (2013), *Inspektion av polismyndigheternas förmåga att upptäcka och utreda hatbrott*, Tillsynsrapport 2013:4.
- ⁴¹ I början av 2016 kommer en ny hatbrottsgrupp även finnas i Göteborg. SVT Nyheter Väst, *Polisen får hatbrottsgrupp*, URL: <http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vast/polisen-far-hatbrottsgrupp> 2015-09-14.
- ⁴² European Union Agency for Fundamental Rights (2010), *Mot ett effektivare polisarbete. Förstå och förhindra diskriminerande etnisk profilering: en vägledning*, s 15.
- ⁴³ Hydén, Sophie, Lundberg, Anna (2002), *Inre utlänningskontroller i Schengens Sverige – dilemma i polisens arbete*, s 47-48.
- ⁴⁴ Utifrån de erfarenheter och den kunskap som framkommit under samtalen har vi genomfört rättighetsbaserade studiecirklar, för att människor ska kunna stärka varandra med kunskap om sina rättigheter och statens skyldigheter - så att de i högre grad kan kräva sin rätt.

EXPO

Stängda dörrar

I denna kunskapsöversikt presenteras erfarenheter av att tillhöra en minoritetsgrupp i Sverige och hur det är att vara särskilt utsatt för hatbrott och diskriminering. Genom människors egna berättelser identifieras särskilda hinder som står i vägen för att alla människor ska kunna leva på lika villkor – och få upprättelse när deras rättigheter kränks.

Stiftelsen Expo
Stora Nygatan 26
111 27 Stockholm
08-400 219 60
www.expo.se